

Hur stora möjligheter i skola, på fritid och i livet jämfört med andra i samma ålder

En studie av högstadieelever i Huddinge 2015.

Stig Elofsson

Abstrakt

Rapportens syfte är att studera hur högstadieelever upplever sina chanser – i jämförelse med andra i samma ålder – i skola/utbildning, på fritiden och i livet som helhet samt studera hur detta varierar med kön, familjeförhållande, socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund och boendeområde. Syftet är också att studera hur upplevda möjligheter kopplas till skolsituationen – betyg och hur man trivs i skolan – fritidssituationen – nyttjande av offentligt stödda verksamheter och hur man trivs med sin fritidssituation – samt upplevd hälsa och livskvalitet.

Detta syfte kan sammanfattas i följande problemställningar:

1. Att undersöka hur bedömningen av chanser när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet relaterar till varandra.
2. Att undersöka vilka samband det finns mellan bedömningen av möjligheter och
 - a) sociodemografisk/-ekonomisk bakgrund innefattande kön, ålder, familjesituation och relation till föräldrar samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund.
 - b) centrala mått på skolsituation (relation till lärare och egen bedömning av betyg)
 - c) centrala mått på fritidssituationen (utomstående¹ när det gäller instrumentella fritidsaktiviteter, utomstående totalt samt hur nöjd man är med sin fritidssituation)
 - d) Boendeområde.
3. Analysera vilka av ovan studerade faktorer som är direkt kopplade till att ungdomar bedömer sina möjligheter som lägre respektive högre än andra i samma ålder.
4. Göra en speciell analys av ungdomar som genomgående (alltså både för skola, fritid och livet) uppger att de har mindre respektive högre möjligheter än andra i samma ålder.
5. Att studera hur bedömningen av möjligheter kopplas till egenrapporterad hälsa, förekomst av besvär och livskvalitet.

Materialet för analyserna har hämtats från högstadiet I Huddinge år 2015 där eleverna fått besvara en enkät kring sina levnadsförhållande. Svarsfrekvensen i studien är 86 % och omfattar totalt 1517 ungdomar.

Resultaten visar att en stor majoritet bedömer sig ha lika stora möjligheter som andra i samma ålder. Bland de övriga är det fler som tycker sig ha bättre möjligheter än andra i samma ålder utom i ett fall. Bland flickor är det lika vanligt att man tycker att man har bättre möjligheter i skolan som att man har sämre. Genomgående gäller att pojkar bedömer sig ha större chanser än tjejer i samtliga de tre fallen, d v s skola, fritid och livet i sin helhet. Jämför vi dessa tre gäller bland bägge könen att man är mest positiv när det gäller fritiden och minst när det gäller skola/utbildning.

Den fördjupade analysen av sambandet med olika bakgrundsfaktorer utgår från att studera dels de som tycker sig ha sämre möjligheter, dels de som tycker sig ha bättre och jämföra dessa med de som tycker sig ha lika store möjligheter som andra i samma ålder. För att fördjupa analysen har också två extremgrupper bildats. Pessimister är de som tycker att de har sämre möjligheter i alla avseenden, d v s i skola, på fritiden och i livet i sin helhet. Optimister är de som tycker sig ha bättre möjligheter i alla dessa avseenden. Resultaten från analyserna

¹ I ett antal studier har nyttjandet av offentligt stödda verksamheter studerats speciellt. Utgångspunkten har här varit att studera vilka ungdomar som nyttjar de fritidsaktiviteter som får ett mer omfattande offentligt stöd. Till dessa räknas instrumentella aktiviteter (förening och kultur-/musikskola) samt även expressiva (där det inte finns specificerade tider för deltagande) aktiviteter (fritidsgård, bibliotek, simhall). I Analysen används de två ovan angivna måtten. Utomstående instrumentellt står här för att man inte är med i förening eller kulturskola, medan utomstående totalt även innefattar de som inte besökt fritidsgård, bibliotek och simhall minst en gång per vecka.

av sambanden med olika bakgrundsvariabler visar att familjesituation, socioekonomisk bakgrund och till viss del även svensk/utländsk bakgrund har svag påverkan på ungdomarnas ställningstagande.

Både bland pojkar och flickor kopplas bättre möjligheter i olika avseenden starkt till betyg. Fler bland de som har högre betyg upplever sig ha bättre möjligheter. På samma sätt tycks missnöje med fritidssituationen – man trivs inte bra med fritiden – vara en central grund för att man skall uppleva sina möjligheter som sämre. Ungdomar som inte trivs bra på fritiden uppger i högre utsträckning att deras möjligheter är sämre i olika avseenden.

Ser vi till hur sambanden ser ut för pojkar och flickor gäller i hög utsträckning att dessa är likartade. Detta innebär att könsskillnaderna – fler bland pojkar tycker sig ha bättre möjligheter är generella och likartade inom olika undergrupper. Det finns dock en avvikelse från detta. Bland flickor gäller att bostadsområdet – utanför dess sociala karaktär – påverkar upplevelsen, något som inte tycks gälla bland pojkar. Det finns alltså något i bostadsområdet, kanske synen på kön och könsroller, som påverkar flickornas ställningstagande. Eftersom analyserna kontrollerar för socioekonomisk och svensk/utländsk bakgrund är detta något som inte direkt kan kopplas till området socioekonomiska struktur.

Förord

Ung livsstil är ett forsknings- och utvärderingsprojekt som studerar ungas levnadsvanor och livsvillkor inom en rad områden samt preferenser inom fritid och kultur. Projektet är ett samarbete mellan ett femtontal kommuner² i Sverige och institutionen för socialt arbete (Stig Elofsson) vid Stockholms universitet. Forskningsprojektet startade 1984 vid sociologiska institutionen på Stockholms universitet för att undersöka barns/ungdomars fritidsvanor och preferenser inom fritid. Sedan studien 2004/2005 i Stockholm har perspektivet vidgats och strävat efter att mer utförligt kunna beskriva och analysera barns/ungdomars livsvillkor. I första hand står dock fortfarande deras situation och preferenser på fritidsområdet i centrum för våra studier. Sedan år 2000 genomförs studier inom Ung livsstil också i grund- och gymnasiesärskolan.

Ett stort tack går till alla de barn/ungdomar som besvarat enkäterna och gett en beskrivning av era livsvillkor och önskningar. Detta ger ett viktigt underlag för att politiker skall kunna utforma en politik för barn- och ungdomar. Ett stort tack också till de personer i medverkande kommuner som genomfört fältarbetet samt kodning av enkäterna! Utan er hade inte studierna gått att genomföra i den nuvarande omfattningen.

Olika rapporter inom ung livsstil finns att ladda ned gratis på www.unglivstil.org

Ung livsstil finns även på Facebook! Följ forskningsprojektet för att se de senaste resultaten www.facebook.com/unglivssil

Stockholm i februari 2019

Stig Elofsson

Fil. Dr i statistik och docent i socialt arbete

E-post stigelofsson@bredband.net

C författaren

² Se bilaga för en förteckning över de kommuner som ingår i Ung livsstil.

Innehållsförteckning

Innehåll

Abstrakt	2
Förord	4
Innehållsförteckning	5
Inledning	2
Vad är grunden för upplevda möjligheter	2
Följder av upplevda möjligheter.....	2
Syfte	3
Tidigare forskning	4
Material och metod.....	6
Undersökningsgrupp	6
Material	6
Vilka möjligheter har man jämfört med andra i samma ålder?	6
Sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund	7
Bostadsområde	8
Skolsituation.....	10
Fritidssituation.....	10
Hälsa och livskvalitet	11
Statistiska metoder	12
Flickor skattar sina möjligheter lägre än pojkar inom samtliga områden	13
Hur relaterar möjligheter i skola, på fritid och i livet till varandra	14
Samband med social bakgrund?	15
Förtroendet för vuxna är viktig för framtidstro – särskilt för pojkar.....	16
Små skillnader mellan boendeområden.....	16
Samband med skolsituation.....	17
Trivsel i skolan och förtroende för vuxna i skolan har stor betydelse.....	18
Samband med fritidssituation.....	19
Trivsel på fritiden också viktigt för framtidstro	20
Vilka faktorer påverkar främst upplevelse av ha att sämre alternativt bättre chanser?	21
Sämre eller bättre chanser i skolan.....	22
Sämre eller bättre chanser på fritiden	24
Sämre eller bättre chanser i livet	26
Pessimistrar och optimistrar	28

Koppling till hälsa och livskvalitet.....	31
Sammanfattning och slutdiskussion	32
Vad kopplas samman med upplevelsena att ha sämre respektive bättre möjligheter än andra?	32
Vilka skillnader finns mellan olika boendeområden?	33
Könsskillnader i ett bredare perspektiv	34
Koppling till hälsa och livskvalitet.....	35
Referenser	36
Bilaga	37
Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil	39
Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil inom särskolan.....	39

Inledning

Den här rapporten handlar om ungdomars (högstadielävers) upplevelse av sina möjligheter när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet jämfört med andra i samma ålder. Ser man närmare på frågornas formulering kan man direkt se två saker att fundera närmare över. Den första handlar om grunden för deras ställningstagande, den andra om följderna, konsekvenserna av deras upplevelse.

Vad är grunden för upplevda möjligheter

Om vi börjar med grunden för deras ställningstagande kan vi i ett första steg fundera kring vilka man räknar in i gruppen ”andra i samma ålder”. Är det endast de närmaste kamraterna eller handlar det om en större grupp, t ex alla ungdomar i kommunen eller kanske alla ungdomar i Sverige. Detta avgör givetvis också hur stor kunskap man har om ”andras” situation. Troligen går det inte här att finna ett entydigt svar – gruppen ”andra” kan mycket väl betyda olika saker för olika ungdomar.

Den andra delfrågan handlar om grunden för bedömningen av sin egen situation. I vilken utsträckning bygger denna på ”reella fakta” eller på en mer ”känslomässig” upplevelse”? Låt oss se på skola-/utbildning. En reell grund för ställningstagandet är naturligtvis hur man lyckas i skolan (vilka betyg man fått eller räknar med att få). Men man kan också tänka sig att mer ”känslomässiga” reaktioner kommer med. Det kan t ex handla om att man inte tycker det är så viktigt eller menar att man kan prestera bättre om man tyckte det vore värt att anstränga sig. Det kan säkert också handla om osäkerhet eller höga prestationskrav i de fall då ungdomarna i verkligheten har relativt höga betyg. Ser vi till fritiden kan en reell grund för att man upplever sig ha mindre möjligheter vara att man av olika orsaker (t ex var man bor, familjesituation och familjens ekonomi) har svårt att utöva olika fritidsaktiviteter. Samtidigt är det självklart att ”känslomässiga” upplevelser – att fritt kunna göra det man vill – här torde spela en viktig roll. När det gäller bedömningen av livet i sin helhet torde den ”känslomässiga” delen - självtillit och självförtroende – spela en mycket central roll. Det reella underlaget – i den utsträckning sådant tas in av ungdomarna – är varierande och ytterst osäkert. Förhoppningsvis upplever ungdomarna det så även om en mer negativ (positiv) bild av framtiden, som (mer eller mindre välgrundad) presenteras av samhället, kan påverka deras ställningstaganden.

Följder av upplevda möjligheter

Den andra huvudfrågan – vad blir följderna/konsekvenserna av upplevelsen – kan givetvis inte besvaras genom en analys av den aktuella enkäten, här skulle man behöva följa upp ungdomarna längre fram i tiden. Men det kan ändå vara viktig att fundera något kring vad det kan innebära att tycka sig ha mindre – alternativt större – möjligheter än andra i samma ålder, oberoende av vilken grunden till ställningstagandet är. En rimlig tolkning torde vara att upplevelsen ”att ha mindre möjligheter” kopplas till lägre självkänsla, lägre självtillit. En följd kan bli att man anstränger sig mindre, kanske t o m ”lägger av” för att trots allt skaffa sig så goda möjligheter som möjligt. På detta sätt blir upplevelsen i viss utsträckning ”självuppfyllande” även om man inte kan bortse från att det bland vissa (dock troligen en mindre grupp) kan leda till en reaktion – man anstränger sig mer. På motsvarande sätt torde upplevelsen ”att ha större möjligheter än andra” kunna kopplas samman med högre självkänsla, större självtillit, vilket nog många gånger leder till att man i verkligheten lyckas bättre. Möjligen kan det för vissa innebära att man tror att man inte behöver anstränga sig, t ex

för att få bra betyg. I förlängningen skulle detta då kunna leda till sämre resultat (i verkligheten mindre möjligheter).

Syfte

Syftet med den här rapporten är att studera hur ungdomar upplever sina möjligheter i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet jämfört med andra i samma ålder samt att studera hur detta varierar efter kön, ålder, sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund samt skol- och fritidssituation. En speciell betoning kommer också att läggas vid betydelsen av boendeområdet och dess karaktär. I förlängningen är syftet också att fördjupa analysen för att söka bedöma vilka faktorer som är mest betydelsefulla för ställningstagandena att man har mindre respektive större möjligheter än andra i samma ålder. För att få en viss bild av konsekvenser av ställningstaganden studeras också kopplingen till ungdomarnas skattning av sin hälsa och livskvalitet.

Syftet kan formuleras i följande specificerade frågeställningar:

1. Att undersöka hur bedömningen av chanser när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet relaterar till varandra.
2. Att undersöka vilka samband det finns mellan bedömningen av möjligheter och
 - a) sociodemografisk/-ekonomisk bakgrund innefattande kön, ålder, familjesituation och relation till föräldrar samt socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund.
 - b) centrala mått på skolsituation (relation till lärare och egen bedömning av betyg)
 - c) centrala mått på fritidssituationen (utomstående³ när det gäller instrumentella fritidsaktiviteter, utomstående totalt samt hur nöjd man är med sin fritidssituation)
 - d) Boendeområde.
3. Analysera vilka av ovan studerade faktorer som direkt är kopplade till att ungdomar bedömer sina möjligheter som lägre respektive högre än andra i samma ålder.
4. En speciell analys av ungdomar som genomgående (alltså både för skola, fritid och livet) uppger att de har mindre respektive högre möjligheter än andra i samma ålder.
5. Att studera hur bedömningen av möjligheter kopplas till egenrapporterad hälsa, förekomst av besvär och livskvalitet.

³ I ett antal studier har nyttjandet av offentligt stödda verksamheter studerats speciellt. Utgångspunkten har här varit att studera vilka ungdomar som nyttjar de fritidsaktiviteter som får ett mer omfattande offentligt stöd. Till dessa räknas instrumentella aktiviteter (förening och kultur-/musikskola) samt även expressiva (där det inte finns specificerade tider för deltagande) aktiviteter (fritidsgård, bibliotek, simhall). I Analysen används de två ovan angivna måtten. Utomstående instrumentellt står här för att man inte är med i förening eller kulturskola, medan utomstående totalt även innefattar de som inte besökt fritidsgård, bibliotek och simhall minst en gång per vecka.

Tidigare forskning

Under 1990-talet presenteras två omfattande rapporter som bland mycket annat även tar frågan om ungdomars framtidssyn. Den första av dessa är *Ungdomars välfärd och värderingar* (SOU 1994:73). Rapporten har utarbetats inom Statistiska Centralbyrån (SCB) på uppdrag av Barn- och ungdomsdelegationen samt Generationsutredningen. Generationsutredningen uppdrag (maj 1993) var att genomföra en analys av ungdomars etablering i vuxenvärlden med utgångspunkt från SCBs årliga undersökning av levnadsförhållanden med en analys av faktiska levnadsförhållanden. Parallellt med detta fick SCB också som uppdrag att genomföra en enkätundersökning (ungdomsenkäten) rörande ungdomars värderingar och framtidstro från Barn- och ungdomsdelegationen. Denna undersökning har besvarats av 2896 personer i åldern 16-29 år samt 559 personer i åldersgruppen 30–74 år som främst utgör en jämförelsegrupp. Resultat från dessa båda studier redovisas i *Ungdomars välfärd och värderingar*. Frågor kring framtidstro ingår endast i ungdomsenkäten och innefattar frågor kring oro för framtiden⁴. I enkäten ingår även tre frågor kring hur man tror det kommer att bli med arbetslösheten, levnadsstandarden och om det blir bättre eller sämre att leva i Sverige om 10–15 år. Ingen av dessa frågor är jämförbar med de frågor som studeras i den här rapporten men har uppmärksamats för att en bild av hur begreppet framtidstro tolkats. Den fråga som närmast kan ses som en parallell till det som den här rapporten behandlar är en övergripande fråga ”Skulle Du, allmänt sett, vilja beskriva Dig själv som lycklig?”, men i detta fall läggs inget direkt framtidsperspektiv in i frågan.

SCB genomförde en undersökning kring ungdomars värderingar och framtidstro 1997 med sammanlagt 3286 svaranden i åldersgruppen 16–29 år och 626 från åldersgruppen 35–74 år. Resultat från denna studie har publicerats i rapporten ”NY TID NYA TANKAR? Ungdomars värderingar och framtidstro” (Ungdomsstyrelsen, 1998). I denna studie undersöks framtidsperspektivet till framtidsplanen med frågan ”Hur viktigt är det att du när du är 35 år?” där de svarande fått värdera (på en skala från 1=inte alls viktigt till 7=mycket viktig) boende, arbete, fritid, levnadsstandard och politiskt engagemang. Även denna fråga ligger utanför ramen för vad som studeras i den här rapporten, men i enkäten finns också en fråga som är något mer närliggande, nämligen ”Hur ser du på framtiden för din egen del?”, som i den aktuella rapporten betraktas ange framtidstro. Vid sidan av att denna fråga ligger närmare de frågor som den här rapporten utgår från är den intressant att studera därför att den ingått i flera andra studier. Även om direkta jämförelser knappast kan göras – frågan har trots allt en annan karaktär och framför allt gäller att undersökningsgruppen inte innefattar ungdomar under 16 år – kan det vara av intresse att se vilka samband olika undersökare finner med olika bakgrundsvariabler.

Den första studie jag funnit där denna fråga ingår i en studie som genomförts av Arbetslivsinstitutet med syfte att studera ungdomars värderingar och förhållningssätt till arbete som genomfördes 1996 (Gamberale m fl, 1996). Undersökningsmaterialet utgörs av ett slumpmässigt urval av 1600 svenska ungdomar i åldern 20–26 år. Svarsgruppen innefattar 1117 ungdomar med en svarandefrekvens på 71 %. Ungdomarna fick i denna skatta sin syn på framtiden på en sjugradig skala från 1=pessimistisk till 7=optimistisk. När det gäller resultat noteras att medelvärdet för gruppen i sin helhet ger ett överslag mot den optimistiska sidan och att kvinnor är något mer optimistiska än män.

⁴⁴ Frågan lyder ”Vissa förhållanden eller situationer kan ibland upplevas som oroande eller skrämmande. Har Du själv **under den senaste tiden känt Dig orolig** för något av följande?” Efter detta frågas om oro att bli arbetslös, för familjens ekonomi, kostnader för bostad, studieskulder, att skiljas, för inbrott eller skadegörelse, för den internationella situationen, för miljöförstörelse, för din egen hälsa samt att bli smittad av AIDS.

I Ungdomsstyrelsens undersökning från 1997 har frågan formuleringen ”Hur ser du på framtiden för din egen del?” med en sjugradig skala (betecknad framtidstro). Även här får man ett medelvärde som pekar mot en optimistisk syn. I denna studie visas att framtidstro är kopplad till livskvalitet, upplevelse av valfrihet samt uppväxthemmets klass-tillhörighet. I det senare fallet finns en mer linjär koppling, minst optimistiska är de som kommer från arbetarklassen, mest de som kommer från övre medel- eller överklass. Medelklassungdomar ligger emellan dessa.

Samma fråga ingår också i de uppföljande Attityd- och värderingsstudier som Ungdomsstyrelsen genomfört år 2002, 2007 och 2013 på liknande sätt. Ett problem med dessa senare studier är dock att bortfallet ökat över tid, år 2002 är svarsfrekvensen cirka 55 % och 2013 endast strax över 45 % (När, var och hur om ungas kultur, 2011). I presentationen av resultaten från 2013 års studie (där även vissa jämförelser görs med resultat från tidigare studier konstaterar man att medelvärdena i samtliga åldersgrupper ligger klart över fem (fyra motsvarar ett neutralt ställningstagande) och därmed uttrycker en tydligt optimistisk syn. Bland unga (åldersgruppen 16–29 år) gäller att flickor har en mer optimistisk syn än pojkar, att optimismen även högre bland de som bor i storstadsregioner och universitets-/högskoleorter. Den är också högre bland ungdomar där minst en av föräldrarna har en treårig högskoleutbildning än då föräldrarnas högsta utbildning är grundskola eller gymnasium.

Sammantaget kan man konstatera att resultaten från de ovan redovisade studier kring ungdomars (16–29 år) syn på sin egen framtid genomgående pekar mot en optimistisk syn, att flickor är mer optimistiska, att det finns skillnader beroende på föräldrars socioekonomiska ställning eller utbildningsnivå (ungdomar som har föräldrar med högre värden är mer optimistiska) men att det också att de som bor i storstadsregioner/orter med universitet eller högskola är mer optimistiska. Man konstaterar också att arbetslöshet verkar påverka framtidstron negativt⁵.

⁵ Se sid 205. <http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer/uploads/publikation-unga-med-attityd2013.dbf>

Material och metod

Frågorna kring ungdomars upplevelser av sina möjligheter har inte tidigare ingått i de enkäterna som genomförts inom *Ung livsstil*, utan fördes in för första gången i den undersökning som genomfördes i Huddinge 2014. I denna första analys har jag valt att koncentrera mig på Huddinge. Ett motiv för detta har varit att få en mer enhetlig undersökningsgrupp – satsningar på skola och fritid skiljer sig mellan kommuner. Att koncentrera sig på en kommun gör det också enklare att genom en sådan här introducerande studie få ett bättre underlag för att bedöma och tolka resultaten. Som framgår av tidigare forskning finns det mycket begränsat underlag att falla tillbaka på. En fördel är också att Huddinge är en kommun där elevernas socioekonomiska bakgrund varierar avsevärt, man finner både bostadsområden med låg och med hög status, områden som ofta är klart segregerade.

Studien har genomförts som en enkätundersökning som högstadieeleverna fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförandet har personal från fritidsförvaltningen (eller motsvarande) varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Undersökningarna har haft som syfte att studera elevernas levnadsförhållande – social bakgrund, skol- och fritidssituation samt hälsa och livskvalitet. När det gäller fritidssidan studeras utövande och prioriteringar av olika fritidsaktiviteter⁶ med tyngdpunkt på aktiviteter som får offentligt stöd. I samtliga enkäter ingår vid sidan av dessa frågor som gäller elevernas sociodemografiska och sociala bakgrund, deras skolsituation samt i de studier som analyseras frågor kring hur trygg man känner sig i olika situationer/sammanhang.

Undersökningsgrupp

Som redan påpekats utgörs undersökningsgruppen av högstadieelever från en undersökning som genomfördes i Huddinge under 2014. Sammantaget har enkäten besvarats av 1517 ungdomar (765 pojkar, 740 flickor), motsvarande en svarsfrekvens på 86 %.

Material

I detta avsnitt presenteras för olika variabler som ingår i analysen de frågor som utgör bakgrund till dessa – frågornas formulering med svarsalternativ.

Vilka möjligheter har man jämfört med andra i samma ålder?

Frågan som utgör utfallsvariabel i rapporten har följande utformning i undersökningarna.

Upplever du att du har samma chanser som andra i din ålder

	Nej, jag har sämre chans	Nej, jag har något sämre chans	Samma chanser	Ja, jag har något bättre chans	Ja, jag har bättre chans
Livet som helhet					
Skola, utbildning					
Fritiden					

⁶ Med fritid menas här allt som ligger utanför skolan. I första hand studeras ungdomarnas situation och preferenser på fritidsområdet (även kultur såsom bibliotek och läsvanor) men i studierna studeras även andra faktorer som beskriver barns/ungdomars livsvillkor, t ex hälsa, matvanor, fysiska aktivitet, kroppsuppfattning, livskvalitet.

Sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund

I enkäterna ingår uppgifter om kön, årskurs (som grovt sett motsvarar ålder). Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med hemma?* med svarsalternativen: mamma och pappa, ibland mamma/ibland pappa, endast mamma, endast pappa, mamma och en annan vuxen, pappa och en annan vuxen, annan/andra vuxna. Relationen till föräldrar respektive vuxna studeras genom frågan *Vilka vuxna har du förtroende för?* där ungdomarna fått markera de alternativ som de upplever vara relevanta. Egen förälder/föräldrar respektive jag har inte förtroende för någon vuxen ingår här som två alternativ. I de fall ungdomarna inte har markerat att de har förtroende för föräldrar torkas detta som att relationen till föräldrarna är mer problematisk.

För att få en bild av ungdomarnas socioekonomiska situation har variabeln socioekonomisk bakgrund utifrån uppgifter om boende och familjens tillgång till bil, båt (som man kan sova i) samt husvagn/husbil innefattande följande fem grupper. Det interna bortfallet blir i detta fall mycket litet⁷. De fem grupperna är:

Mycket stora resurser: Bor i villa/radhus och har tillgång till bil+ båt+ sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Ganska stora resurser: Bor i villa/radhus/insatslägenhet/bostadsrättslägenhet och har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Medel: Övriga t ex bor i hyreslägenhet och har tillgång till två av: bil, båt, sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Ganska små resurser: Bor i hyreslägenhet och har tillgång till antingen bil, båt eller sommarstuga/fritidshus/hus utomlands

Små resurser: Bor i hyreslägenhet. Har **inte** tillgång till sommarstuga/fritidshus/hus utomlands, bil eller båt

Detta mått har använts i flera andra svenska studier (Nilsson, 1998, Blomdahl/Elofsson, 2007, Larsson, 2008). Även i internationella studier används likartade indikatorer på socioekonomisk bakgrund. I WHO:s hälsoenkät definieras de ungas socioekonomiska status utifrån svar på frågor om familjens ekonomi, bilinnehav, semestervanor, datoräggande och om de unga har eget rum⁸. Under senare år har det utvecklats en skala FAS (Family Affluence Scale) som använts i en rad internationella studier och speciellt inom Health Behavior in School-Aged Children (HBSC). Denna skala har många likheter med det mått på socioekonomisk bakgrund som använts i studierna inom Ung livsstil.

Alla dessa mått kan kopplas till Webers definition av social klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser⁹. Med ett likartat mått finner sociologen Mikael Tåhlin en tydlig koppling mellan ekonomiska resurser och flertalet fritids- och kulturaktiviteter även efter kontroll för ålder och socialgrupp¹⁰. Tåhlin har också i senare rapporter visat att individens ekonomiska resurser har en direkt inverkan på individens fritids- och hälsosituation¹¹. Antagandet är i enlighet med Tåhlins hypotes att familjernas kontrollvidd - mängden av

⁷ I mellanstadiet är det interna bortfallet 1,9%, i högstadiet 0,6% och i gymnasiet 0,9%. Det är alltså få ungdomar som inte svarat på frågorna om boendeform och tillgång till de materiella fritidsresurserna.

⁸ Currie C, Molcho M, Boyee W, Holstein B, Torsheim T, Richter M. **Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale**, 2008, Social Science & Medicine 66 (2008).

⁹ Weber, M, **Ekonomi och samhälle**.

¹⁰ Tåhlin, M, **Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor**.

¹¹ Tåhlin, M, **Arbetets värde och kostnader**.

möjliga handlingar - ökar kontinuerligt från gruppen med små resurser till gruppen med mycket stora resurser¹².

Som grund för beskrivningen av svensk respektive utländsk bakgrund används uppgifter huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej¹³. Frågorna har följande formulering:

Är du, din pappa, din mamma född i Sverige¹⁴? (Nej/Ja)

Utifrån antagandet att graden av utländsk bakgrund har betydelse för deras deltagande i förening och andra organiserade fritidsaktiviteter i Sverige har vi konstruerat följande fyra grupper¹⁵:

Svensk bakgrund. Denna grupp innefattar barn och ungdomar som liksom sina föräldrar är födda i Sverige. Denna grupp benämns i texten som ungdomar med **svensk bakgrund**.

Svag invandrarbakgrund. Denna kategori består av följande tre grupper:

- * Föräldrarna födda i Sverige. Barnet fött utomlands
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött i Sverige
- * En av föräldrarna född i Sverige. Barnet fött utomlands

Andra generationens invandrare. Båda föräldrarna är födda utomlands. Barnet är fött i Sverige.

Första generationens invandrare. Båda föräldrarna är födda utomlands. Barnet är fött utomlands.

Bostadsområde

Vilket bostadsområde ungdomarna kommer ifrån fångas upp via frågan *Vilken kommun del bor du i?* Svartalternativen i frågan framgår av uppgifterna i tabell 1 nedan där det ges en beskrivning av områdenas karaktär utifrån uppgifter kring socioekonomisk bakgrund och andel andra respektive första generationens invandrare (med utgångspunkt från elevernas svar). Bostadsområdena har ordnats utifrån genomsnittet för socioekonomisk bakgrund, där området med störst resurser kommer först.

¹² Tåhlin, M, **Arbetets värde och kostnader**, sid. 47.

¹³ En utförligare beskrivning finns i Blomdahl/Elofsson, **Hur många idrottar/motionerar för lite och vilka är dom?**, sid. 33-34. I den här skriften används också begreppen första och andra generationens invandrare.

¹⁴ Vi frågar var för sig om barnet själv, pappa respektive mamma är född i Sverige eller utomlands.

¹⁵ För en närmare diskussion om antagandet se Blomdahl/Elofsson, **Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom?** sid. 33-34.

Tabell 1. Bostadsområdenas karaktär utifrån elevernas svar i enkäten. Socioekonomisk bakgrund – medelvärde och andel (%) som kommer från familjer med ganska små eller små resurser. Andel (%) som tillhör andra respektive andra generationens invandrare.

	Socioekonomisk bakgrund		Utländsk bakgrund		
	(m)	Små resurser (%)	2:dra gen. Inv. (%)	1:a gen. inv (%)	1:a eller 2:dra gen (%)
<i>Boendeområde</i>					
Stuvsta, Snättringe	2.15	1 %	8 %	0 %	9 %
Segeltorp	2.24	2 %	13 %	4 %	18 %
Trångsund (Mellansjö, Vidja)	2.28	4 %	10 %	4 %	14 %
Sjödalen/Fullersta	2.40	4 %	10 %	3 %	13 %
Skogås (Länna)	2.74	20 %	23 %	13 %	36 %
Flemingsberg	2.88	19 %	32 %	22 %	54 %
Vårby	3.50	48 %	37 %	42 %	80 %

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

För att få en fylligare bild av de olika bostadsområdena har även registerdata kring medelinkomst, andel utlandsfödda/utländska medborgare samt andel med eftergymnasial utbildning i åldersgruppen 45–64 år också inhämtats. Dessa uppgifter redovisas i tabell 2 nedan, där bostadsområdena rangordnats efter medelinkomst, bostadsområdet med högst medelinkomst placerats först.

Tabell 2. Bostadsområdenas karaktär. Medelinkomst (m), andel utlandsfödda/utländska medborgare samt andel med eftergymnasial utbildning i åldersgruppen 45-64 år för olika bostadsområden.

	Medelinkomst (m)	Utlandsfödd eller utländsk medborgare (%)	Eftergymnasial utbildning (%)
<i>Boendeområde</i>			
Stuvsta, Snättringe	445813	5 %	48 %
Segeltorp	430478	6 %	44 %
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	403745	7 %	40 %
Sjödalen/Fullersta	399493	6 %	44 %
Skogås (Länna)	326944	11 %	32 %
Flemingsberg	263118	18 %	41 %
Vårby	225025	21 %	27 %

Båda analyserna ger samma rangordning av bostadsområdena. Resultaten visar att de definierade bostadsområdena kan delas in i fyra avskilda grupper:

1. Stuvsta, Segeltorp, Trångsund, Sjödalen - områden med höga medelinkomster, låga andel utrikes födda/utländska medborgare samt relativt hög andel med eftergymnasial utbildning. Ungdomarnas uppgifter kring socioekonomisk bakgrund stämmer väl med denna bild, medan andelen ungdomar med invandrarbakgrund framstår som något högre än vad man kan vänta sig utifrån uppgifterna om andelen utrikes födda/utländska medborgare. Man skall dock notera att andelen är klart lägre än i de övriga bostadsområdena.

2. Skogås kommer närmast efter dessa områden men här finns en betydligt större grupp ungdomar som kommer från familjer med små resurser, andelen ungdomar med utländsk bakgrund är också tydligt högre. Enligt registerdata är också medelinkomsten mer än 70000 kronor lägre och klart färre har eftergymnasial utbildning

3 Flemingsberg skiljer i första hand från Skogås genom att andelen ungdomar med utländsk bakgrund är högre samt att medelinkomsten är markant lägre.

4. Vårby skiljer markant ut sig oberoende av vad man utgår ifrån. Ser man till ungdomarnas svar kan man notera att ungefär hälften av ungdomarna kommer från familjer med ganska små eller små resurser och åtta av tio är andra eller första generationens invandrare. Ser man till registerdata kan man också notera att detta område har lägst medelinkomst för den studerade åldersgruppen.

Skolsituation

I enkäten ingår en rad frågor som på olika sätt beskriver ungdomarnas skolsituation. För analyserna har jag här valt ut några mer centrala variabler. Trivsel i skolan torde ge en övergripande bild av hur ungdomarna upplever skolsituationen och studeras via frågan *Vad tycker du om att gå i skolan?* med svarsalternativen: Mycket bra, Bra, Det är ok, Dåligt, Mycket dåligt. Förtroende till lärare, skolsköterska och kurator som hämtas från samma fråga som förtroende till förälder bör ge en bild av hur relationen till vuxna i skolan ser ut.

Egenskattade medelbetyg ger en bild av hur man presterar i skolan och har beräknats som ett medelvärde av de betyg man vid vårterminens slut fick i bild, engelska, svenska, matematik, SO-ämnen, musik, idrott och hälsa samt slöjd. De olika betygsnivåerna har kodats från 1--6, där 1=A och 6=F, vilket innebär att ett lägre värde motsvarar ett högre betyg.

För att få en bild av vilken vikt ungdomar lägger vid skolan – i relation till fritiden – har även frågan *Vad ger ditt liv mest mening?* studerats. Svarsalternativen är här: Det är främst skolan som ger mening åt livet, Både skolan och fritiden ger mening åt livet, men skolan betyder mest, Skolan och fritiden betyder lika mycket för att ge mening åt livet, Både skolan och fritiden ger mening åt livet, men fritiden betyder mest, Det är främst fritiden som ger mening åt livet. Denna fråga kan också ses som en övergång till analysen av ungdomarnas fritidssituation och kommer att diskuteras under bägge dessa områden.

Fritidssituation

Antalet frågor som berör ungdomarnas fritid är ännu större – detta område intar ju en central plats i enkäten – vilket naturligtvis innebär att vi måste göra ett selektivt urval för att få ett sammanhang i resultaten. Här har jag inriktat mig på tre perspektiv: hur nöjd man är med sin fritidssituation, relationer till kamrater samt i vilken utsträckning man utnyttjar offentligt stödda fritidsverksamheter. Det senare används främst för att få en bild av vilken betydelse samhällets stöd till ungdomars fritidsverksamhet har.

Hur nöjd man är med sin fritidssituation torde ge en bild av möjligheterna till att göra det man vill på fritiden, medan utnyttjandet av offentligt stödda fritidsverksamheter mer koncentreras till tillgänglighet (i vid mening) till de verksamheter som kommunen främst satsar på. Hur man trivs med sin fritidssituation studeras via frågan *Hur har du det på fritiden?* med svarsalternativen: Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig. Relationen till kamrater studeras via frågan kring vilka personer man har förtroende för, där någon kompis och jag har inte förtroende för någon i min egen ålder.

Det offentliga stödet till barns/ungdomars fritidsverksamheter innefattar främst stöd till föreningar, kulturskola, fritidsgårdar, bibliotek och simhallar. Dessa fritidsverksamheter kan indelas i två grupper: instrumentella verksamheter som utmärks av att de sker vid bestämda tider med planering kring vad som skall göras (föreningar och kulturskola) medan de övriga tre verksamheterna kan betecknas som expressiva, eftersom de inte behöver nyttjas vid en viss bestämd tid och i allmänhet lämnar utrymme för ungdomarna att välja aktivitet. Som krav för deltagande i de instrumentella verksamheterna gäller medlemskap i förening eller deltagande i

kulturskola, vilket i allmänhet innebär att man deltar aktivt minst en gång per vecka. En motsvarande gräns sätts även för nyttjande av de expressiva verksamheterna, för att betraktas som nyttjare skall man sammantaget ha besökt fritidsgård, bibliotek och simhall minst en gång per vecka.

Uppgifter kring deltagande i förening har hämtats från frågan *Är du medlem i några föreningar klubbar, kyrkor?* (Om du är osäker om det är en förening du är med i när du utför din aktivitet så skriv ändå upp den här) **Nej** **Ja**

Om ja, vilken/vilka föreningar eller klubbar är du med i, vad sysslar ni med för aktiviteter och hur aktiv är du?

Förening/Klubb	Aktivitet/idrottsgren
1. #	

I de flesta fall anges fem alternativ

Eftersom många ungdomar tror att deltagande i t ex vissa dansformer och att gå på gym är förening har de alternativ, som ungdomarna angivet i den öppna frågan, granskats av personer från ledningsgruppen för "Ung livsstil" och personer med god kännedom om det lokala föreningslivet. De fall då det inte handlar om förening i traditionell mening har uteslutits. (Uppskattningsvis handlar det om cirka 10-15 procentenheter). För medlemmar i idrottsförening kodas även idrottsgrenar, vilka sammanfattas i lagidrott respektive individuell idrott.

Deltagandet i kulturskolan bygger på svaren på frågan *Är du med i någon av Kulturskolans verksamheter utanför skoltid?* Där ungdomarna fått ange (ja, nej) om de deltar i musik (instrumentundervisning), Sång, Dans eller Drama och teater. Uppgifter om deras nyttjande när det gäller fritidsgård, bibliotek och simhall bygger på svar från frågan *Hur många gånger under de senaste 4 veckorna har du på din fritid varit på/gjort* med svarsalternativen: Ingen gång, 1-2 ggr, 3-4 ggr, 5-7 ggr, 8-11 ggr, 12 ggr eller fler.

Hälsa och livskvalitet

När det gäller hälsosituationen används tre mått – där de två första kan ses som mått på ungdomarnas hälsa - självskattad hälsa respektive förekomst av psykiskt inriktade besvär, medan det tredje måttet handlar om hur ungdomarna skattar sin livskvalitet. Självskattad hälsa mäts genom frågan *Hur tycker du att din hälsa är?* med svarsalternativen Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig.

Förekomst av (psykiskt inriktade besvär) utgår från svaren på frågan *Har du under de senaste 12 månaderna haft följande besvär?* I frågan ingår alternativen Huvudvärk, idrottsskada, Irritation eller dåligt humör, Magont (inte mensvärk), Nedstämdhet eller deppighet, Ont i axlar, nacke eller rygg, Ont i armar eller ben, Oro/ångest, pip eller tjut i öronen, Stress, Svårt att sova eller somna samt Ihållande trötthet. Svarsalternativen är: I stort sett varje dag (kod=4), Ungefär en gång i veckan (3), Ungefär en gång i månaden (2) och sällan eller aldrig (1). För att få ett mått på förekomst av (psykiskt inriktade) besvär har ett medelvärde beräknas för alla dessa alternativ utom idrottsskada och pip eller tjut i öronen.

Uppgifter kring upplevd livskvalitet bygger på ungdomarnas svar på frågan *Hur tycker du att livet är som helhet?* Där ungdomarna fått kryssa för ett värde mellan 1 och 10. Ett (1) har markerats mycket dåligt och 10 mycket bra. Även i detta fall används som mått medelvärdet.

Statistiska metoder

En analys av svarsfördelningen visar att svaren på de tre frågorna kring möjligheter är relativt symmetriskt fördelade, vilket innebär att det är statistiskt hållbart att använda medelvärden för att sammanfatta resultaten¹⁶. Detta innebär också en klar förenkling av presentationen av resultat utan större pedagogiska problem. Ett värde under tre innebär att den studerade gruppen i genomsnitt tycker sig ha mindre möjligheter, ett värde över tre att de har större möjligheter än andra i samma ålder. I de bivariata analyserna – där vi undersöker sambanden med olika bakgrundsvariabler används t-test (då variabeln endast har två möjliga värden) respektive envägs variansanalys (då variabeln har fler än två möjliga värden). I detta senare fall testas samband med F-test.

För att få en mer konkret bild av olika faktorerers ”direkta” samband med (tänkbara inverkan på) bedömningen av möjligheterna studeras för varje område dels gruppen som uppger att de har sämre (sämre eller något sämre) chans respektive gruppen som uppger att de har bättre (bättre eller något bättre) chans än andra i samma ålder. Analyserna görs med hjälp av binär logistisk analys och i båda fallen får gruppen som bedömer att de har lika stora möjligheter utgöra jämförelsegrupp. Analyserna genomförs separat för pojkar och flickor. Liknande analyser genomförs även för de som på alla tre områdena (skola, fritid och livet) skattat sina möjligheter som lägre respektive högre. Skälet till detta har varit att jag på detta sätt fångar upp en mer extremt ”pessimistisk” respektive ”optimistisk” grupp. Som jämförelsegrupp används övriga ungdomar.

Bearbetningen av data har gjorts i SPSS, version 21.

¹⁶ Ett problem kan dock uppstå om den analyserade gruppen endast innefattar ett fåtal ungdomar.

Flickor skattar sina möjligheter lägre än pojkar inom samtliga områden

Låt oss börja med att se hur högstadiel eleverna allmänt besvarat de tre frågorna kring hur man upplever sina möjligheter (chanser). När det gäller medelvärden skall noteras att ett värde större än tre betyder att genomsnittet tycker att de har större möjligheter än andra i samma ålder, medan ett värde mindre än tre innebär att de tycker sig ha mindre möjligheter.

Tabell 3. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder efter kön och årskurs. Fördelning (%) samt medelvärden.

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Antal elever</i>						
Signifikansnivå	***		***		***	
Sämlre än andra	6	8	4	5	5	7
Något sämlre än andra	14	19	8	11	8	13
Som andra	46	50	44	57	53	56
Något bättre än andra	19	16	21	17	16	17
Bättre än andra	16	8	22	10	19	7
Totalt	3.25	2.98***	3.49	3.14***	3.36	3.05***
<i>Årskurs</i>	+	*		*		+
Årskurs 7	3.24	3.12	3.46	3.28	3.22	3.16
Årskurs 8	3.27	2.90	3.56	3.09	3.36	3.01
Årskurs 9	3.24	2.91	3.45	3.04	3.42	2.99

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

För det första kan vi konstatera att ungdomarna i de flesta fall – cirka hälften – anger att de har samma möjligheter som andra i samma ålder. I flertalet fall är också andelen som tycker att de har större chans än andra något högre än andelen som tycker att de har mindre chans. Detta framgår också av medelvärdena – i alla fall utom för flickors bedömning av sina chanser i skola/utbildning – ligger dessa över tre och pekar alltså mot ett slags optimism. Jämför man de tre områden man tar ställning till, kan man notera att ungdomarna tycker sig ha störst möjligheter på fritiden, minst i skolan.

Ett mycket klart mönster är att flickor i genomsnitt skattar sina möjligheter lägre än pojkar. I genomsnitt är könsskillnaderna relativt lika, men dock något större när det gäller fritid och något mindre för skola. Dessa könsskillnader framträder även i senare gjorda undersökningar, vilket tyder på att det kan handla om ett mer allmänt mönster.

Ser man till ålder finns bland flickor en klar indikation på en nedgång mellan årskurs 7 och årskurs 8..

Hur relaterar möjligheter i skola, på fritid och i livet till varandra

En fråga är hur skattningarna mellan de tre områdena hänger samman. I tabell 4 presenteras korrelationer mellan de tre bedömningarna.

Tabell 4. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder. Samband (Pearson korrelationskoefficient) efter kön.

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Antal elever</i>						
Skola	----	----	0.50***	0.49***	0.70***	0.65***
Fritid	0.50***	0.49***	----	----	0.64***	0.58***
Livet i sin helhet	0.70***	0.65***	0.64***	0.58***	----	----

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Resultaten ovan visar att bedömningen av möjligheter i livet kopplas till både möjligheter i skola/utbildning och möjligheter på fritid, men något starkare till skola¹⁷. Detta stämmer väl med vad som kan ses som en relativt allmän uppfattning.

Om man tänker sig att ungdomarnas bedömning av sina chanser i livet görs som en sammanvägning av möjligheter i arbete och på fritid (med utgångspunkt från att man ser både utbildning och fritid som viktiga för ett bra liv¹⁸) kan man notera två saker. För det första kan vi notera att det för både skola och fritid finns klara samband med skattningen av möjligheter i livet. Detta stöder utgångspunkten att bägge påverkar bedömningen av vilka möjligheter ungdomarna tycker sig ha i livet. För det andra kan man notera att sambanden med skola är något starkare även om skillnaderna inte är speciellt stora. Detta skulle peka mot att ungdomarna ser möjligheterna i skola/utbildning som något viktigare för att nå ett bra liv.

¹⁷ Det är intressant att notera att detta tycks gälla oberoende av om man tycker att det är skolan eller fritiden som främst ger livet mening, vilket pekar mot att det inte är de personliga intressena som avgör att skolan är starkare kopplad till livet.

¹⁸ Flera studier pekar mot detta, se t ex Ungdomsstyrelsen (1998): NY TID NYA TANKAR? Ungdomars värderingar och framtidstro.

Samband med social bakgrund?

Vi börjar med att studera hur ungdomarnas svar varierar beroende på deras socio-demografiska/-ekonomiska bakgrund. I beskrivningen av denna ingår familjesituation (vilka vuxna man bor med), socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund. Med tanke på att relationer till vuxna kan ha betydelse har även frågan om man har förtroende för föräldrar eller för någon vuxen överhuvudtaget (alternativet ”inte förtroende för någon vuxen”) tagits med. För att förenkla redovisningen presenteras endast medelvärden¹⁹. Skillnader mellan olika svarsgrupper testas med t-test (då det endast finns två svarsalternativ) eller F-test (då det är fler än två svarsalternativ). I tabellen studeras även hur resultaten skiljer sig mellan olika bostadsområden. Det är här viktigt att notera att det handlar om bivariata analyser, d v s analys av samband med olika variabler utan kontroll för andra faktorer. För att förenkla läsningen av tabellen har höga värden (en mer positiv inställning) markerats med grönt och låga värden med gult.

Tabell 5. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder. Samband med socioekonomisk och sociodemografisk bakgrund. Medelvärden efter kön.(#).

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Familjesituation (bor med)</i>		**				*
Bägge föräldrar	3.27	3.05	3.54	3.16	3.39	3.11
Ibland mamma, ibland pappa	3.15	2.97	3.31	3.16	3.23	2.95
Endast mamma	3.29	2.78	3.31	3.09	3.26	2.91
Mamma och annan vuxen	3.23	2.41	3.46	3.00	3.42	2.81
Övrigt ##	3.32	2.67	3.73	2.83	3.36	2.67
<i>Förtroende föräldrar</i>	**	***		**		***
Nej	3.03	2.63	3.52	2.94	3.25	2.68
Ja	3.31	3.07	3.49	3.19	3.38	3.15
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>						**
Mycket stora	3.17	3.07	3.67	3.30	3.49	3.37
Ganska stora	3.29	3.05	3.53	3.22	3.38	3.16
Medel	3.22	2.94	3.44	3.08	3.29	2.96
Ganska små	3.30	2.95	3.36	3.00	3.30	2.89
Små	3.29	2.59	3.36	3.03	3.36	2.75
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>			+			
Svenskt ursprung	3.24	2.95	3.55	3.16	3.40	3.03
Svag invandraranknytning	3.26	2.87	3.58	3.01	3.37	3.10
Andra gen invandrare	3.38	3.12	3.37	3.13	3.33	3.11
Första gen invandrare	3.05	3.01	3.21	3.23	3.11	3.05
<i>Förtroende för någon vuxen</i>	*	**	*		*	*
Nej	3.27	3.02	3.51	3.15	3.38	3.09
Ja	2.78	2.41	3.09	2.98	2.94	2.57
<i>Boendeområde</i>						
Flemingsberg	3.32	3.05	3.55	3.14	3.38	3.11
Stuvsta, Snättringe	3.17	2.94	3.52	3.03	3.39	3.00
Sjödalen/Fullersta ###	3.31	3.14	3.40	3.26	3.31	3.25
Vårby	3.00	2.84	3.19	3.03	3.11	2.90
Annan kommun	3.36	3.10	3.51	3.28	3.45	3.10
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	3.41	2.89	3.64	3.02	3.44	3.03
Skogås (Länna)	3.18	2.95	3.56	3.08	3.35	2.91
Segeltorp	3.26	3.00	3.43	3.24	3.42	3.11
Annan del i Huddinge	3.03	2.43	3.45	2.93	2.97	2.71

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # Högt – grönt, lågt – gult. ## Innefattar alternativen endast pappa samt pappa och annan vuxen. ### (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

¹⁹ Med tanke på att svaren är relativt symmetrisk fördelade torde detta knappast snedvridda resultaten.

Förtroendet för vuxna är viktig för framtidstron – särskilt för pojkar

Ser vi till den övergripande bilden är det två faktorer, förtroende för föräldrar respektive förtroende för någon vuxen, som uppvisar mer genomgående samband. Förtroende för föräldrar kopplas till en mer optimistisk syn i samtliga fall bland flickor och till skola/utbildning bland pojkar: Däremot är kopplingen till förtroende för föräldrar svag bland pojkar när det gäller bedömningen av chanser på fritiden och i livet i sin helhet. Ännu starkare blir sambanden med om man har förtroende till någon vuxen eller ej. De som svarat att de inte har förtroende för någon vuxen bedömer genomgående sina chanser lägre och har en speciellt pessimistisk syn när det gäller skola/utbildning. Notabelt är också att det är här vi genomgående finner de lägsta (genomsnittliga) eller näst lägsta skattningar av chanser. Gruppen är inte stor (5 % bland pojkar och 6 % bland flickor) men det är dock viktigt att notera att här finns en grupp som är klart pessimistisk när det gäller skola och bland flickor även när det gäller livet i sin helhet.

I övrigt är sambanden med ungdomars sociala bakgrund svaga. De som är signifikanta är mer spridda och det är svårt att se något mönster. Flickor som bor med mamma och styvpappa är klart mer pessimistiska när det gäller skolan och till viss del även när det gäller livet. Mest positiva är de flickor som bor med båda föräldrarna. Sambanden med socioekonomisk bakgrund är svaga utom i ett fall, nämligen bland flickor när det gäller livet i sin helhet. Här framträder ett mycket tydligt mönster – mindre resurser kopplas klart till lägre chanser. Sambanden med svensk/utländsk bakgrund är ännu svagare, det finns inga indikationer på att ungdomar med utländsk bakgrund skulle bedöma sina chanser lägre. Ett undantag bör dock kanske noteras. Första generationens invandrapojkar anger i genomsnitt lägre chanser (dock fortfarande optimistiska) än andra pojkar när det gäller fritiden.

Små skillnader mellan boendeområden

Slutligen är frågan vilken skillnad det finns mellan olika bostadsområden. Något förvånande framträder inga signifikanta samband. Grovt sett bedömer alltså ungdomar i olika bostadsområden sina chanser lika högt (trots att hänsyn inte tagits till olikheter när det gäller socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund). Detta kan ses som förvånande med tanke på de reella skillnader som finns mellan områdena när det gäller ekonomi och boendesituation. Realiteten pekar också mot att skolresultaten ser olika ut, vilket stärks av att det finns tydliga skillnader när det gäller (ungdomarnas egenskattade) medelbetyg. Varför slår inte detta igenom när man bedömer sina chanser i skola och i livet? (När det gäller fritiden skulle det ju kunna vara så att alla – oberoende av boende – tycker sig ha stor frihet att göra det de vill). En tänkbar förklaring skulle kunna vara frågan om vad man lägger in i gruppen ”andra i samma ålder”. Om denna grupp är snäv – d v s främst omfattar de som bor i samma område – blir resultaten inte speciellt förvånande. Är perspektivet bredare – t ex innefattar en stor del av kommunens ungdomar – blir resultaten mer förvånande. Tyvärr går det inte att direkt från resultaten i enkäten avgöra hur det är, detta blir alltså en osäkerhet som kommer att finnas kvar.

Samband med skolsituation

I detta avsnitt studeras närmare sambanden med några centrala mått som beskriver ungdomarnas skolsituation. Frågan hur man trivs i skolan torde ge en mer övergripande bild, frågorna kring förtroende för lärare, skolsköterska och kurator av upplevt stöd från vuxna²⁰. Det framstår som ganska självklart att (egenbedömda) medelbetyg har betydelse för hur man upplever sina möjligheter i skolan. Som en sista punkt och som en övergång till nästa avsnitt studeras även sambandet med frågan om vad som främst ger livet mening – skolan eller fritiden.

Med tanke på att det handlar om skolsituationen är det rimligt att tänka sig att samband främst framträder med chanser i skolan. En tänkbar följd kan dock vara att samband även slår igenom när det gäller möjligheter i livet med tanke på hur chanser i skolan kopplas samman med chanser i livet. Däremot kan det tänkas att sambanden med möjligheter på fritiden blir svagare (även om det knappast är så att ungdomarnas fritidssituation – i varje fall vilka aktiviteter man ägnar sig åt – är fristående från skolsituationen).

Tabell 6. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder. Samband med skolsituation. Medelvärden efter kön. (#).

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Trivsel i skolan</i>	**	***		**	*	***
Mycket bra	3.65	3.43	3.53	3.44	3.59	3.44
Bra	3.37	3.17	3.51	3.21	3.39	3.15
Det är ok	3.07	2.84	3.46	3.02	3.26	2.95
Ganska dåligt	2.81	2.44	3.58	2.89	3.16	2.80
Dåligt	2.89	2.21	3.60	3.05	3.23	2.61
<i>Förtroende för lärare</i>	**	**				
Nej	3.10	2.90	3.48	3.12	3.29	3.01
Ja	3.86	3.09	3.51	3.17	3.40	3.11
<i>Förtroende för skolsköterska</i>		*				
Nej	3.21	2.94	3.49	3.14	3.35	3.04
Ja	3.37	3.13	3.51	3.14	3.38	3.09
<i>Förtroende för kurator</i>	*	*				
Nej	3.20	3.02	3.50	3.15	3.35	3.08
Ja	3.39	2.82	3.48	3.08	3.37	2.95
<i>Betyg</i>	***	***			**	***
Höga	3.63	3.48	3.58	3.18	3.60	3.36
Ganska höga	3.49	3.14	3.22	3.15	3.41	3.16
Medel	3.37	2.96	3.42	3.09	3.47	2.91
Ganska låg	3.11	2.68	3.25	2.95	3.27	2.85
Låga	2.63	2.34	3.32	2.97	2.95	2.75
<i>Vad ger livet mening</i>		*	+	***		*
Främst skola	3.68	2.74	3.27	2.70	3.55	2.87
Båda, men främst skola	3.21	3.10	3.37	3.18	3.27	3.06
Både skola och fritid	3.30	3.10	3.40	3.14	3.31	3.14
Båda, men främst fritid	3.29	3.05	3.49	3.21	3.37	3.10
Främst fritid	3.18	2.51	3.67	2.99	3.45	2.80

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # Högt – grönt, lågt – gult

Antagandet att det framträder samband mellan skolsituation och bedömning av möjligheter när det gäller skolan får tydligt stöd – både bland pojkar och flickor framträder signifikanta samband med trivsel i skolan, förtroende för lärare och för kurator samt betyg. Bland flickor

²⁰ När det gäller skolsköterska och kurator kan resultaten eventuellt bli något svårtolkade eftersom förekomst av förtroende kan kopplas till om man haft kontakt eller inte, något som vi inte har uppgifter om.

får vi också signifikanta samband med förtroende för skolsköterska och vad som ger livet mening. Till viss del finns liknande samband med möjligheter i livet – trivsel i skolan och betyg samt bland flickor även med vad som ger livet mening. Däremot framkommer inga signifikanta samband med förtroende för lärare respektive kurator. Dessa tycks främst påverka hur man upplever sina möjligheter i skolan.

Sambanden med chanser på fritiden blir klart svagare – bland flickor finns det dock även här ett samband med trivsel i skolan.

Trivsel i skolan och förtroende för vuxna i skolan har stor betydelse

Vad är det då för samband som framträder? Ja, för det första kan vi notera att trivsel i skolan starkt sammankopplas med vilka möjligheter man upplever i skolan och i livet samt bland flickor även när det gäller möjligheter på fritiden. De som trivs bra i skolan tycker sig ha större chanser, de som trivs dåligt att de har mindre chans. Hur man trivs i skolan får tveklöst ett starkt genomslag. Förtroende för lärare är också klart betydelsefullt, de som anger detta svarar mer positivt. Det finns också klara indikationer (något mindre tydligt bland pojkar för skolsköterska) på att de som har förtroende för skolsköterska och kurator bedömer sina möjligheter i skola/utbildning mer positivt. Betyg får mycket tydligt genomslag både för chanser i skolan och i livet, ungdomar med högre betyg är mer positiva.

Vilken betydelse skola respektive fritid har för att ge livet mening är främst kopplad till vilka chanser man har i skolan och på fritiden, tydligast bland flickor. Den mest positiva synen finner vi bland flickor som angett att både skola och fritid är viktigt för att ge livet mening, negativa när det gäller skolan är de som angett att det främst är fritiden som ger livet mening, men även de som angett att det främst är skolan som ger livet mening är ganska pessimistiska. Här kan man tänka sig två olika mekanismer – en väldigt stark betoning av skolan kan tänkas bli en press medan bakom en stark betoning av fritiden kan ligga ett avståndstagande från skolan, kanske därför att man inte tror att man kan lyckas.

Samband med fritidssituation

Nästa steg handlar om att studera samband mellan ungdomarnas fritidssituation och hur de upplever sina möjligheter i olika avseenden. Vid sidan av frågan kring vilken betydelse fritiden har för att ge livet mening studeras här frågan kring hur ungdomarna trivs med sin fritid, vilken bör ge en bild av hur nöjd man mer allmänt är med sin fritidssituation. Frågan om man saknar förtroende för någon i samma ålder liksom om man har förtroende för någon kompis bör tillsammans ge en bild av hur kamratkontakterna ser ut. Fler studier har visat att umgänge med kamrater är centralt för de flesta ungdomar. Då det gäller fritidsaktiviteter koncentreras analysen till aktiviteter som får det mesta av det offentliga stödet. Hit hör förening och kulturskola, två klart instrumentellt inriktade aktiviteter. Frågan är om det finns skillnader mellan de som deltar i dessa och de som ej nyttjar dem (utomstående – instrumentellt). En betydande del av det offentliga stödet går också till mer expressiva verksamheter – fritidsgård, bibliotek och simhall. En del av de som inte är med i förening eller kulturskola fångas upp av dessa aktiviteter medan andra inte nyttjar någon av alla de fem uppräknade aktiviteterna. Frågan är om de senare (utomstående totalt) skiljer ut sig på ett speciellt sätt.

Tabell 7. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder. Samband med fritidssituation. Medelvärden efter kön. Högt – grönt, lågt – gult.

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Vad ger livet mening</i>		*	+	***		*
Främst skola	3.68	2.74	3.27	2.70	3.55	2.87
Båda, men främst skola	3.21	3.10	3.37	3.18	3.27	3.06
Både skola och fritid	3.30	3.10	3.40	3.14	3.31	3.14
Båda, men främst fritid	3.29	3.05	3.49	3.21	3.37	3.10
Främst fritid	3.18	2.51	3.67	2.99	3.45	2.80
<i>Trivsel fritid</i>	**	***	***	***	***	***
Bra	3.32	3.11	3.61	3.30	3.45	3.22
Ganska bra	3.13	2.87	3.27	2.99	3.21	2.95
Varken bra eller dåligt och sämre	2.63	2.68	2.67	2.71	2.35	2.55
<i>Förtroende för någon i samma ålder</i>					+	
Nej	3.25	2.99	3.51	3.14	3.37	3.06
Ja	3.17	2.84	3.20	3.07	3.03	2.93
<i>Medlem i idrottsförening</i>		*	***	**		*
Nej	3.19	2.92	3.36	3.06	3.32	3.00
Ja	3.31	3.11	3.65	3.29	3.39	3.16
<i>Deltar i kulturskolan</i>						
Nej	3.23	2.98	3.50	3.13	3.36	3.05
Ja	3.35	3.10	3.34	3.24	3.28	3.14
Ja, ej med i idrottsförening	3.34	2.90	3.24	3.26	3.27	3.10
<i>Utomstående instrumentellt</i>				***		
Nej	3.28	3.08	3.58	3.25	3.37	3.16
Ja	3.20	2.90	3.37	3.05	3.33	2.97
<i>Utomstående totalt</i>				***		
Nej	3.28	3.03	3.58	3.23	3.36	3.12
Ja	3.20	2.91	3.33	3.03	3.34	2.96

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

Trivsel på fritiden också viktigt för framtidstro

Som redan påpekats är det bland flickor som vad som ger livet mening – skola eller fritid – kopplas samman med hur man upplever sina chanser - detta gäller för alla tre områden. Vad resultaten pekar mot är att möjligheterna upplevs som lägre bland de som tagit en extrem inställning oberoende av om det är skolan eller fritiden som betonas. Mest optimistiska är de som anser att både skola och fritid är viktiga för att ge livet mening.

Ser vi till variabler som beskriver ungdomarnas fritidssituation är dessa främst kopplade till hur man upplever sina chanser inom fritidsområdet men det finns också en tydlig koppling mellan trivsel på fritiden och upplevda möjligheter i skolan och i livet. Trivsel med fritiden är alltså, liksom trivsel i skolan, tydligt kopplad till hur man upplever sina chanser i livet. Detta stämmer väl med att de som angett att både skolan och fritiden är viktig för att ge livet mening är de som är mest optimistiska när det gäller sina chanser i livet.

Både bland pojkar och flickor kopplas upplevda möjligheter på fritiden – vid sidan av trivsel på fritiden - starkt till medlemskap i idrottsförening. God trivsel på fritiden kopplas till en mer positiv syn på chanser på fritiden, låg trivsel till en mer pessimistisk. Det kan ses som något förvånande att hur man trivs med sin fritidssituation får ett bredare genomslag för hur man bedömer sina chanser i livet bland flickor än bland pojkar. Medlemmar i idrottsförening tycker sig ha bättre möjligheter på fritiden, bland flickor även när det gäller möjligheter i skolan och i livet i sin helhet.

Kamratrelationer - om man har förtroende för någon kompis eller markerat att man inte har förtroende för någon i sin egen ålder – tycks genomgående spela en mer marginell roll utom bland pojkar när det gäller bedömning av möjligheter i livet. Pojkar som angett att de inte har förtroende för någon i samma ålder är här mindre positiva.

Nyttjandet av det offentligt stödda fritidsutbudet – vid sidan om idrottsförening - ger endast utslag i ett fall, nämligen bland flickor när det gäller hur man upplever sina möjligheter på fritiden. Flickor som inte nyttjar instrumentella aktiviteter (förening eller kulturskola), liksom de som är utomstående totalt (inte heller fritidsgård, bibliotek eller simhall), upplever i genomsnitt att de har mindre möjligheter på fritiden. Deltagandet i expressivt inriktade aktiviteter tycks dock ha en mycket marginell inverkan.

Vilka faktorer påverkar främst upplevelse av ha att sämre alternativt bättre chanser?

Ett problem när det gäller tolkningen av de ovan analyserade sambanden är att det i dessa analyser inte tas hänsyn till hur dessa samvarierar med varandra. Vi vet att det finns en rad samband – t ex är svensk/utländsk bakgrund kopplad till socioekonomisk bakgrund, ungdomar med invandrarbakgrund kommer i större utsträckning från familjer med mindre resurser. För att ta hänsyn till detta krävs multivariata analyser där alla intressanta variabler tas med som tänkbara ”förklaringsvariabler”²¹. På detta sätt får man en bild av de direkta sambanden och därmed ett underlag för att bedöma hur betydelsefulla de olika är när det gäller hur ungdomarna upplever sina möjligheter.

Med tanke på svarens utformning är det här naturligt att specialstudera två grupper, dels de som uppger att de har sämre möjligheter än andra i samma ålder, dels de som har svarat att de har bättre. I bägge fallen blir en naturlig jämförelsegrupp de som tycker att de har lika stora möjligheter som andra i samma ålder. När det gäller valet av förklaringsvariabler innefattar dessa mått på social bakgrund som kompletterats med några centrala variabler som beskriver skol- och fritidssituationen, vilka i de bivariata analyserna uppvisade samband.

Analyserna har gjorts med binär, logistisk regressionsanalys²² separat för pojkar och flickor. I tabellen redovisas oddskvoter där basvärdet i olika fall har oddskvoten ett (1.00). Et värde över ett innebär att de som har detta variabelvärde innefattar fler som bedömer sina chanser i skolan som lägre alternativt högre än andra i samma ålder. I motsats gäller att en oddskvot under ett innebär att det är färre som upplever sina chanser så.

²¹ Denna analys innebär att vi studerar sambandet med de enskilda förklaringsvariablerna efter kontroll för inverkan från övriga förklaringsvariabler.

²² Binär, logistisk regression används i de fall då utfallsvariabeln endast kan anta två värden och kan ses som en parallell till vanlig linjär regressionsanalys.

Sämre eller bättre chanser i skolan

I tabell 8 presenteras resultaten från de binära logistiska analyserna när det gäller möjligheter i skola/utbildning.

Tabell 8. Chans skolan – sämre eller bättre. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

	Sämre chans		Bättre chans	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Familjesituation, bor med</i>				
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	0.67	1.05	0.63	1.04
Ensam mamma	0.65	2.48*	0.55	1.67
Ensam pappa	1.38	0.18	0.58	0.66
Mamma och styvpappa	10.3*	2.35	5.09	0.41
Pappa och styvmamma	0.42	0.66	1.48	0.00
<i>Förtroende föräldrar</i>	*	***		
Nej	2.04	2.58	0.98	1.32
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>				
Mycket stora	0.98	1.75	1.19	0.85
Ganska stora	0.88	1.25	1.06	0.95
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	0.72	0.45+	1.18	0.52
Små	0.35	0.55	0.87	0.41
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>		*		
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag invandraranknytning	0.58	1.64+	0.87	1.38
Andra gen invandrare	0.85	0.85	1.19	1.68+
Första gen invandrare	0.97	0.41*	1.14	1.26
<i>Förtroende lärare</i>	*	*		
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.59	0.59	1.06	1.02
<i>Medelbetyg</i>	1.50*	2.19***	0.55***	0.50***
<i>Trivs med fritiden</i>	**			
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	2.27**	1.43	1.23	0.76
Inte bra	4.30**	1.54	1.05	0.82
<i>Utomstående – instrumentellt</i>				
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	1.25	1.01	1.91+	0.71
<i>Utomstående - totalt</i>				
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.79	0.92	0.52+	1.11
<i>Boendeområde</i>	*			+
Flemingsberg	0.85	1.04	1.04	2.23+
Stuvsta, Snättringe	1.00	1.00	1.00	1.00
Sjödalen/Fullersta #	0.55	0.67	0.89	2.01*
Vårby	0.56	2.70+	0.58	5.49**
Annan kommun	0.37+	1.43	0.48+	3.76**
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	0.29*	1.06	0.93	1.81
Skogås (Länna)	1.00	1.21	1.20	2.50*
Segeltorp	0.21**	0.79	0.93	2.17+
Annan del i Huddinge	0.75	0.70	1.03	0.00
<i>Pseudo R^2 (%)</i>	20.9	24.5	13.2	18.6

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

Man ser i resultaten en tydlig skillnad mellan faktorer som kopplas till sämre respektive bättre möjligheter. Bättre möjligheter kopplas främst till (hur man själv upplever sina) betyg medan

andra faktorer tycks ha begränsad inverkan. Högre betyg innebär att fler upplever sig ha bättre möjligheter än andra i samma ålder i skolan. Betygsnivån är också tydligt kopplad till upplevelsen av att ha sämre möjligheter, men här kommer andra faktorer också in som modifierar eller förstärker detta samband. Sådant är förtroende för föräldrar och för lärare – vilket rimligen står för att man har bättre relation till dessa. Färre bland de som angett att de har förtroende till föräldrar liksom till lärare tycker att deras möjligheter i skolan är sämre än för andra i samma ålder. Båda faktorerna har en separat inverkan – både föräldrar och lärare spelar alltså en viktig roll för att motverka en negativ bild av möjligheter när det gäller skola/utbildning.

Övriga samband tycks vara könsbundna. Bland flickor kan vi se en påverkan av svensk/utländsk bakgrund. En smula förvånande är det färre bland första generationens invandrarflickor som tycker att de har sämre chans i skolan än de som har svensk bakgrund.

Bland pojkar framträder två signifikanta samband. Dålig trivsel på fritiden leder till klart högre risk för att upplever sig ha sämre chanser i skolan. Vid sidan av detta finns också samband med bostadsområde. Andelen pojkar som tyder sig ha sämre chanser i skolan skiljer sig mellan de olika områdena - oberoende av olikheter mellan område när det gäller ungdomarnas sociala bakgrund eller andra bakgrundsvariabler. Det finns alltså något i området – vid sidan av den sociala bakgrunden – som påverkar hur många som tycker sig ha sämre möjligheter i skolan. Speciellt skiljer Trångsund och Segeltorp – två högstatusområden – ut sig genom att färre tycker sig ha sämre möjligheter. Uppdelningen mellan högstatus- och lågstatusområden tycks dock ej vara avgörande – även i lågstatusområdet Vårby är det få som tycker att de har sämre möjligheter. Det är något annat i bostadsområdet som påverkar hur många bland pojkarna som tycker sig ha sämre chanser. För den intresserade läsaren presenteras andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre möjligheter i skolan uppdelat efter kön och bostadsområde i figur B.1 i bilagan.

Sämre eller bättre chanser på fritiden

Nästa steg är att se på sambanden när det gäller om man upplever sämre eller bättre möjligheter på fritiden.

Tabell 8. Chanser fritid – sämre eller bättre. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

	Sämre chans		Bättre chans	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Familjesituation, bor med</i>				
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	1.50	0.63	0.61*	0.71
Ensam mamma	1.34	1.15	0.50	1.35
Ensam pappa	1.40	14.6*	0.64	5.12
Mamma och styvpappa	4.17	1.81	1.18	0.46
Pappa och styvmamma	0.94	0.00	1.72	1.38
<i>Förtroende föräldrar</i>		**	*	*
Nej	1.74	2.41	1.88	2.01
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>				
Mycket stora	2.69+	1.16	2.45**	1.31
Ganska stora	1.44	0.88	1.23	1.17
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	1.04	0.93	0.91	0.84
Små	0.36	0.38	0.93	0.57
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>		+		
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag invandranknytning	1.05	2.12+	0.97	1.55
Andra gen invandrare	1.80	2.17*	0.69	1.79*
Första gen invandrare	1.18	1.47	0.60	1.47
<i>Förtroende lärare</i>	*			
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.51	0.76	0.84	1.12
<i>Medelbetyg</i>	0.86	0.98	0.83*	0.80*
<i>Trivs med fritiden</i>	***	**		**
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	2.84**	1.21	0.80	0.43***
Inte bra	9.29***	3.86***	0.69	1.04
<i>Utomstående – instrumentellt</i>				+
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.92	0.73	1.22	0.54
<i>Utomstående - totalt</i>			*	
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	1.10	0.94	0.47	0.84
<i>Boendekområde</i>	+			*
Flemingsberg	0.80	0.97	1.18	1.64
Stuvsta, Snättringe	1.00	1.00	1.00	1.00
Sjödalen/Fullersta #	1.60	0.44+	0.88	2.23*
Vårby	5.31*	1.50	2.08	3.62*
Annan kommun	1.19	1.09	0.92	4.23***
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	0.29+	1.09	1.04	1.78
Skogås (Länna)	1.58	0.96	1.98	1.86
Segeltorp	1.07	0.63	0.91	2.00+
Annan del i Huddinge	2.04	1.30	1.89	1.53
<i>Pseudo R^2 (%)</i>	22.9	19.4	12.5	15.2

+ $p < 0.10$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$. # (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

Ungdomarnas sociala bakgrund tycks i mycket begränsad utsträckning påverka hur de upplever sina möjligheter på fritiden jämfört med andra i samma ålder. Inga samband

framträder med familjesituation, socioekonomisk eller svensk/utländsk bakgrund. Däremot finns tydliga samband med förtroende för föräldrar men här blir resultaten motsägelsefulla. Ungdomar som inte har förtroende till föräldrar är överrepresenterade både när det gäller de som har sämre som de som har bättre chanser på fritiden. En mindre god relation till föräldrarna kan alltså ha olika inverkan när det gäller fritiden. Inom en grupp kan det innebära att man har mindre möjligheter att göra det man vill, i en annan grupp kan detta leda till en större frihet att göra det man vill.

I övrigt präglas bilden mycket av att det är olika faktorer som inverkar på om ungdomarna upplever sig ha sämre respektive bättre möjligheter på fritiden. Sämre möjligheter kopplas mycket starkt till att man inte trivs bra med fritiden. Till viss del kan de bägge frågorna stå för samma sak – om man är mindre nöjd med fritidssituationen därför att man inte kan göra det man vill. Sedan kan ju bakom detta dölja sig flera olika förhållanden. Det kan t ex vara svårigheter (pga avstånd eller ekonomi) att kunna delta i vanligt förekommande fritidsaktiviteter eller i ett mer extremt fall svårigheter att delta i någon mer udda aktivitet (som speciellt engagerar). Vid sidan av detta förekommer mer könsspecifika samband. Det finns indikationer på att flickor som tillhör andra generationens invandrare i högre utsträckning upplever att de har sämre chanser på fritiden. Bland pojkar är det andra faktorer som slår igenom. Förtroende för lärare minskar risken och det finns också tecken på att denna risk är högre för pojkar i Vårby även efter att hänsyn tagits till andra bakgrundsfaktorer.

Ser vi däremot till de som upplever sig ha bättre möjligheter finns här både bland pojkar och flickor tydliga kopplingar till förtroende för föräldrar samt betyg. Andelen som upplever sig ha bättre chanser är högre bland dem som angett att de inte har förtroende för föräldrar respektive bland dem som har högre betyg. Vid sidan av detta finns ett par mer könsspecifika samband. Bland pojkar är det färre bland de utomstående totalt (dvs inte nyttjar någon av de fem offentligt stödda fritidsaktiviteterna) som tycker sig ha bättre möjligheter. Bland flickor finns en indikation på att motsvarande skulle gälla för utomstående i instrumentella aktiviteter (dvs de som inte är med i förening eller deltar i kulturskola). I övrigt finns bland flickor kopplingar till hur man trivs på fritiden – bland de som endast trivs ganska bra är andelen som tycker sig ha bättre möjligheter lägre. Bland flickor finns också signifikanta skillnader mellan bostadsområdena. Flickor som bor Sjödalen/Fullersta, Vårby (och även Segeltorp till viss del) uppger i högre utsträckning än andra att de har större möjligheter. Notabelt är att denna andel är högst bland flickor som kommer från annan kommun (dvs utanför Huddinge). För den intresserade läsaren presenteras andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre möjligheter på fritiden uppdelat efter kön och bostadsområde i figur B.2 i bilagan.

Sämre eller bättre chanser i livet

I tabell 9 presenteras resultat från de binära logistiska regressionerna för sämre respektive bättre möjligheter i livet totalt sett.

Tabell 9. Chans livet i sin helhet – sämre eller bättre. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

	Sämre chans		Bättre chans	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Familjesituation, bor med</i>				
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	0.98	1.40	0.76	0.61
Ensam mamma	1.47	2.54*	0.47	1.17
Ensam pappa	3.03	2.07	0.73	0.81
Mamma och styvpappa	4.61+	1.46	1.30	0.44
Pappa och styvmamma	0.25	0.23	1.53	0.00
<i>Förtroende föräldrar</i>				
	*	**		
Nej	2.13	2.15	1.07	1.05
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>				
Mycket stora	0.55	0.23+	1.34	1.56
Ganska stora	0.98	0.72	1.20	1.25
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	0.80	0.52	1.36	0.88
Små	0.21	0.63	1.17	1.42
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>				
				**
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag invandranknytning	1.01	1.17	0.73	2.32**
Andra gen invandrare	2.24+	1.73	1.00	2.45**
Första gen invandrare	1.63	2.33*	0.61	1.96+
<i>Förtroende lärare</i>				
	+			
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.60	0.93	0.87	1.11
<i>Medelbetyg</i>				
	1.25	1.24+	0.68***	0.68***
<i>Trivs med fritiden</i>				
	***	***		
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.66	1.67+	0.85	0.67+
Inte bra	27.8***	6.17***	1.08	1.25
<i>Utomstående – instrumentellt</i>				
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.94	0.66	1.59	0.58
<i>Utomstående - totalt</i>				
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	1.02	1.25	0.62	1.28
<i>Boendeområde</i>				
		**		**
Flemingsberg	1.20	0.56	1.19	1.43
Stuvsta, Snättringe	1.00	1.00	1.00	1.00
Sjödalen/Fullersta #	1.55	0.73	0.73	2.40*
Vårby	1.56	1.31	0.81	3.60*
Annan kommun	0.52	3.02*	0.70	4.11***
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	1.02	2.59*	1.12	2.44*
Skogås (Länna)	2.03	1.17	1.48	1.14
Segeltorp	1.09	0.86	1.12	1.49
Annan del i Huddinge	2.37	4.31*	0.73	4.31+
<i>Pseudo R^2 (%)</i>				
	26.0	27.9	8.2	16.6

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

Om vi jämför vilka som tycker sig ha sämre respektive bättre möjligheter i livet i sin helhet finns en klart intressant motsättning. Sämre möjligheter kopplas till att man trivs sämre med sin fritidssituation medan bättre möjligheter kopplas till högre betyg. Sämre möjligheter kopplas också samman med avsaknad av förtroende för föräldrar. Bland flickor tycks också andelen som tycker sig ha sämre chanser vara högre bland första generationens invandrare. Samtidigt finns också tydliga tecken på att fler bland invandrarflickorna (speciellt de som tillhör andra generationen) tycker sig ha bättre möjligheter. Det verkar alltså finnas större spridning bland invandrarflickor än bland flickor med svenskt ursprung. Ett sådant mönster framträder även om man ser till sambanden med bostadsområde – ett samband som endast framträder bland flickor. I tre fall – elever från annan kommun, Trångsund och annan del av Huddinge – är både andelen flickor som upplever sig ha sämre och andelen som tycker sig ha bättre möjligheter högre än i övrigt. Vid sidan av detta kan man notera en högre andel som tycker sig ha bättre möjligheter i Sjödalen/Fullersta (högstatusområde) och Vårby (lågstatusområde). För den intresserade läsaren presenteras andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre möjligheter i livet i sin helhet uppdelat efter kön och bostadsområde i figur B.3 i bilagan.

Pessimistrar och optimistrar

För att få en mer extrem bild av pessimister och optimister har svaren från de tre frågorna kombinerats. Som pessimister betraktas de som tycker sig ha sämre chanser såväl i skola, på fritid och i livet. Motpolen är optimister – bättre än andra på alla tre områdena. I tabell 10 nedan ser vi hur många av högstadieläverna som hamnar i dessa grupper uppdelat efter kön.

Tabell 10. Pessimister - optimister. Andel (%) efter kön.

Skola, fritid, livet	Pojkar	Flickor
Lägre alla	6	7
Övriga	73	80
Högre alla	22	13
Sign. nivå	***	

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Ser vi till den samlade bedömningen är det en begränsad grupp – sex till sju procent – som uppger att de har sämre möjligheter både i skola, på fritid och i livet. En högre andel – bland flickor ungefär dubbelt så många, bland pojkar mer än tre gånger så många – tycker sig ha bättre möjligheter än andra i samma ålder inom alla de tre alternativen. Sammantaget kan vi alltså tala om att det finns en tydlig ”optimism” speciellt markerad bland pojkar. Den intressanta frågan är vilka samband det finns mellan dessa mer extrema ställningstagande och de olika variabler vi studerar. Som jämförelsegrupp används i bägge fallen mellangruppen – man bör notera att vissa i denna grupp kan ha angett att de har sämre eller bättre möjligheter i ett eller två avseenden men inte i alla tre.

Tabell 11. Vilka är pessimister respektive optimister. Jämförelsegrupp övriga. Samband med olika bakgrundsvariabler. Resultat av binär, logistisk regression – pseudo R^2 samt oddskvoter med signifikansnivåer.

	Sämre chans än andra både skola, fritid och livet Pessimist		Bättre chans än andra både skola, fritid och livet Optimist	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Familjesituation, bor med</i>	*			
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Växelvis	1.09	0.76	0.55	0.68
Ensam mamma	2.54	1.35	0.52	1.25
Mamma och styvpappa	27.0*	0.93	2.30	0.00
Ensam pappa eller Pappa och styvmamma	1.38	1.18	1.95	0.67
<i>Förtroende föräldrar</i>	+	*		
Nej	2.18	2.27	1.48	0.82
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00
<i>Socioekonomisk bakgrund</i>				
Mycket stora	2.53	0.37	1.47	0.99
Ganska stora	1.83	1.11	1.35	1.11
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	1.10	0.58	1.11	0.42+
Små	0.15	0.20	1.01	0.30
<i>Svensk/utländsk bakgrund</i>	+			*
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag invandranknytning	0.94	2.47+	0.88	1.47
Andra gen invandrare	3.69*	1.86	1.12	2.87**
Första gen invandrare	3.92*	1.01	1.08	2.03
<i>Förtroende lärare</i>	*			
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.35	1.42	0.91	1.07
<i>Medelbetyg</i>	0.77	1.51*	0.58***	0.64**
<i>Trivs med fritiden</i>	**	+	**	**
Bra	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska bra	1.25	0.67	0.40**	0.34**
Inte bra	10.2***	2.06	0.43	0.55
<i>Utomstående – instrumentellt</i>			*	
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	1.32	0.71	2.44	0.52
<i>Utomstående - totalt</i>			*	
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00
Ja	0.57	1.42	0.42	1.11
<i>Boendeområde</i>		*		**
Flemingsberg	0.31	0.28	1.12	1.47
Stuvsta, Snättringe	1.00	1.00	1.00	1.00
Sjödalen/Fullersta #	2.59	0.12+	1.25	3.14*
Vårby	2.19	1.59	0.85	7.15**
Annan kommun	0.54	2.09	0.52	7.00***
Trångsund (Mellansjö och Vidja)	0.20	1.54	1.10	1.45
Skogås (Länna)	2.02	0.37	1.77	1.85
Segeltorp	1.02	0.17	1.50	2.46
Annan del i Huddinge	2.22	2.39	0.77	0.00
<i>Pseudo R^2 (%)</i>	27.5	22.7	14.6	21.8

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # (Gladö kvarn, Lissma & Vistaberg)

Uppenbart är det två variabler som mer genomgående kopplas till dessa mer ”extrema” ställningstaganden, nämligen betyg och trivsel med fritiden. Högre betyg kopplas till att man

tycker sig ha bättre livschanser. Bland flickor är andelen pessimister större bland de som har låga betyg medan sambandet i detta fall bland pojkar är svagt. När det gäller trivsel på fritiden är sambanden helt ”logiska” – trivs man inte bra blir andelen pessimister högre och andelen optimistrar lägre. Förtroende för föräldrar tycks vara en faktor (främst bland flickor) som kan minska pessimismen. Bland pojkar tycks också förtroende för lärare kunna ha en kompenserande inverkan, dvs minska pessimismen.

Övriga signifikanta samband är koncentrerade till flickorna. Notabelt är här att flickor med utländsk bakgrund (speciellt andra generationens) i högre utsträckning än flickor med svensk bakgrund i högre utsträckning är optimistiska. Det andra sambandet kopplas till boendeområde – ett samband som finns både för pessimism och optimism. Sammantaget är det två bostadsområden där flickor skiljer ut sig genom att det är fler optimister, nämligen Sjödalen/Fullersta (högstatusområde) och Vårby (lågstatusområde). Detsamma gäller även för flickor som kommer från annan kommun än Huddinge. Notabelt är att skillnaden mellan bostadsområden är mycket begränsad bland pojkar. För den intresserade läsaren presenteras andelen pessimister respektive optimister uppdelat efter kön och bostadsområde i figur B.4 i bilagan.

Koppling till hälsa och livskvalitet

En intressant fråga är vilka samband det finns mellan hur man upplever sina möjligheter i olika avseenden och hälsa, livskvalitet. I enkäterna ingår två mått som på olika sätt kan sägas beskriva ungdomarnas hälsosituation – hur de skattar sin hälsa (självskattad hälsa) och ofta de säger sig ha (psykiska) besvär av olika slag. I analyserna studeras i det senare fallet ett medelvärde av frågorna kring besvär²³ som främst kan ses som en indikation på ett slags psykisk hälsa/ välbefinnande. Vid sidan av detta har eleverna också fått skatta sin livskvalitet på en tiogradig skala från 1 (mycket dålig) till 10 (mycket bra).

Tabell 12. Chans i skola/utbildning, på fritid och i livet i jämförelse med andra i samma ålder. Medelvärden (m) respektive korrelationer (r).(#).

	Skola/utbildning		Fritid		Livet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Självskattad hälsa (m)</i>	***	***	***	***	***	***
Bra	3.39	3.22	3.73	3.44	3.50	3.32
Ganska bra	3.22	2.98	3.39	3.12	3.26	3.07
Varken bra eller dålig	2.97	2.75	3.13	2.92	3.19	2.82
Ganska dålig eller dålig	2.62	2.70	2.85	2.59	2.89	2.60
<i>Korrelation (r)</i>						
Förekomst av besvär	-0.15***	-0.22***	-0.11**	-0.20***	-0.11**	-0.30***
Livskvalitet	0.17***	0.33***	0.19***	0.22***	0.19***	0.40***

+ p<0.10, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. # Grönt markerar höga värden, gult låga.

Resultaten visar på tydliga, genomgående samband mellan hur ungdomarna bedömer sina chanser och skattningar av hälsa och livskvalitet. Ser man till självskattad hälsa har de som skattar sin hälsa som bra i genomsnitt ”optimistiska” bedömningar (större än tre) i samtliga fall, medan de som skattar den som ganska dålig eller dålig i genomsnitt ger ”pessimistiska” skattningar. I samtliga fall framträder också signifikanta korrelationer med förekomst av besvär och skattad livskvalitet med en tydlig antydning till att dessa samband är något starkare bland flickor. Speciellt markerade blir de (alltså bland flickor) för besvär när det gäller bedömning av chanser i livet och när det gäller livskvalitet för bedömning av möjligheter i skola och i livet.

²³ I detta medelvärde räknas inte idrottsskada, pip eller tjut i öronen med.

Sammanfattning och slutdiskussion

Allmänt gäller att ungdomarna i genomsnitt uppger att deras möjligheter är något högre när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet än för andra i samma ålder – med ett undantag. Flickornas bedömning av möjligheter när det gäller skola/utbildning har ett genomsnitt som innebär att de upplever sig ha lika stora möjligheter som andra. Allmänt sett har man alltså en positiv syn på sina möjligheter jämfört med andra. Detta är inte specifikt för Huddinge, samma bild framträder även i de två andra studier som vi genomfört och stämmer också men vad man funnit i tidigare studier (Gamberale mf, 1996; Ungdomsstyreslen, 1998).

Det mest slående resultatet är den genomgående könsskillnaden. Högstadi pojkar tycker i genomsnitt att de har bättre möjligheter i skola/utbildning, på fritiden och i livet än vad flickorna tycker. Detta är inte speciellt för Huddinge, samma framträder även i senare studier som vi genomfört. Speciellt kan man förvåna sig över att detta gäller skolan, en lång rad data har ju visat att flickor under en ganska lång period har högre betyg och att en högre andel av dem fortsätter med universitetsutbildning. Här kan man verkligen fråga sig hur bedömningen förhåller sig till verkligheten, vad ungdomarna använder som jämförelsegrupp (alltså vad de inkluderar i andra i samma ålder). I viss mening tycks ju flickornas svar vara realistiska – i genomsnitt uppger de att de har samma möjligheter som andra – om det är så att de jämför sig med andra flickor i samma ålder. Ingår även pojkar i jämförelsegruppen så är de dock för pessimistiska. En tolkning är att pojkar här verkar lite överoptimistiska. Denna könsskillnad står i klar motsättning till vad man funnit i vissa andra studier – där frågan handlar om hur man ser på sin framtid för egen del. I dessa har man tvärtom noterat att unga kvinnor är mer optimistiska än unga män (Gamberale mf, 1996; Ungdomsstyreslen, 2013). Här skall man dock komma ihåg att det handlar om en annan åldersgrupp (16--30 år i första hand) och en annorlunda formulering av frågan.

Det finns också en klar ordning – både bland pojkar och flickor. I genomsnitt upplever man sina möjligheter lägst när det gäller skola/utbildning och högst på fritiden.

Vad kopplas samman med upplevelserna att ha sämre respektive bättre möjligheter än andra?

För att få en bild av hur olika förhållanden i ungdomarnas liv inverkar på hur de upplever sina möjligheter studeras dels hur de som bedömer sina möjligheter som sämre, dels de som tycker de har bättre, närmare. Som jämförelsegrupp används i bägge fallen de som bedömt att de har lika stora möjligheter som andra i samma ålder. För att ytterligare fördjupa analysen studeras även två extremgrupper – pessimister och optimister – närmare. Pessimister är ungdomar som tycker sig ha sämre möjligheter än andra i alla avseenden, d v s i skola, på fritiden och i livet i sin helhet. Motpolen – optimisterna – är de som tycker sig ha bättre möjligheter än andra i alla avseenden. Övriga ungdomar blir i dessa båda fall jämförelsegruppen.

Innan vi går in på en djupare analys av hur det ser ut för de båda perspektiven – att man tycker sig ha sämre möjligheter respektive bättre möjligheter än andra – är det värt att notera några likheter. Det finns två bakgrundsfaktorer – familjetyp och socioekonomisk bakgrund – som tycks ha en begränsad inverkan i båda fallen. Även om det finns vissa samband med svensk/utländsk bakgrund så är skillnaden mellan invandrarungdomar och ungdomar med svenskt ursprung mycket begränsad. De skillnader som framträder gäller flickor och pekar alla mot att invandrarflickor tycker sig ha bättre möjligheter. Att ha en starkare social bakgrund – t ex genom att bo med bägge föräldrar, att komma från familjer med större

resurser, att ha svenskt ursprung - innebär alltså inte att fler tycker sig ha bättre möjligheter eller att färre tycker sig ha sämre.

Resultaten pekar i övrigt på att sambandsmönstren ser olika ut för upplevelsen av att ha sämre respektive bättre möjligheter. Betyg spelar en mycket central roll när det gäller att ha bättre möjligheter – det gäller både skola, fritid, livet i sin helhet och optimistrar. Högre betyg innebär att fler tycker sig ha bättre möjligheter. Anmärkningsvärt är att det inte framträder några samband med måtten på relationer till föräldrar eller lärare – att man har förtroende för dem. Det är intressant att notera detta. Fritidssituationen kommer in som en ”störande” faktor, även efter kontroll för betyg. Ungdomar som inte är nöjda med sin fritidssituation – trivs ej bra på fritiden – tycker i lägre utsträckning att de har bättre möjligheter. Det finns också kopplingar till nyttandet av offentligt stödd fritidsverksamhet. Pojkar som inte är med i förening (handlar främst om att inte vara med i idrottsförening) eller deltar i kulturskola anger i lägre utsträckning att de har bättre möjligheter i skolan och färre är optimister. För flickor som inte nyttjar dessa verksamheter handlar det främst om fritiden. Vid sidan av detta begränsar också icke-nyttjande av de fem offentligt stödda verksamheterna även möjligheter på fritiden och ger färre optimister. Generellt tycks alltså finnas indikationer på att fritidssituationen har en inverkan inte bara hur man upplever sina möjligheter på fritiden utan även till viss del i skolan och kanske främst när det gäller möjligheter i livet i sin helhet. Sambanden med svensk/utländsk bakgrund pekar mot att invandrarflickor (speciellt andra generationens) oftare uttrycker att de har bättre möjligheter i livet och fler är optimister. Bostadsområde spelar en central roll bland flickor – signifikanta skillnader i alla de fyra fallen – men har däremot en begränsad betydelse bland pojkar – inga signifikanta skillnader. Dessa skillnader mellan bostadsområdena gäller efter kontroll för andra faktorer, det är inte skillnader i den socioekonomiska strukturen som påverkar.

Om betyg är den centrala faktorn när det gäller att ha bättre möjligheter, blir frågan hur man trivs på fritiden den centrala faktorn när det gäller upplevelsen av att ha sämre möjligheter. Ungdomar som angett att de inte trivs bra på fritiden uppger i större utsträckning att de har sämre möjligheter i skolan (dock svagt bland flickor), på fritiden, i livet i sin helhet och fler är pessimister. Kopplingen till nyttjande av offentligt stödd fritidsverksamhet är däremot svag. Relationen till föräldrar och lärare är faktorer som kompenserar, har man förtroende för dem minskar ”risken” för att man skall tycka sig ha sämre möjligheter. Även här har boendeområdet en fristående betydelse – för pojkar när det gäller sämre möjligheter i skola och på fritid, för flickor när det gäller livet i sin helhet.

Vilka skillnader finns mellan olika boendeområden?

Som en inledning är det viktigt att återupprepa skillnaderna i de olika boendeområdenas karaktär. Med utgångspunkt från registerdata – uppgifter om medelinkomst och andel med utländsk bakgrund i åldersgruppen 40-64 år – samt uppgifter kring socioekonomisk bakgrund och svensk/utländsk bakgrund – som ungdomarna lämnat i enkäten – kan vi se fyra olika områdestyper. Vårby skiljer markant ut sig som området med svagast ställning – nästan hälften av barn kommer från familjer med små eller ganska små resurser, 80 % tillhör andra eller första generationens invandrare. Detta område har också lägst medelinkomst. Närmast efter detta område kommer Skogås, Flemingsberg. Gruppen elever som kommer från en annan kommun än Huddinge har en liknande social bakgrund. I denna grupp ligger andelen som kommer från ungdomar med låg eller ganska låg socioekonomisk bakgrund 20 % och andelen ungdomar med utländsk bakgrund varierar mellan 36–54 %. I den tredje gruppen – innefattande Segeltorp, Trångsund, Sjödalen samt elever från annan del av Huddinge - ligger andelen ungdomar med låg eller ganska låg socioekonomisk bakgrund under tio procent,

medan andelen ungdomar med utländsk bakgrund varierar mellan 10–18 %. Den klart starkaste sociala strukturen har Stuvsta, endast en procent av ungdomarna i detta område har låg eller ganska låg socioekonomisk bakgrund, endast nio procent har utländsk bakgrund.

Bland pojkar är sambanden med boendeområde svaga. En detaljanalys tyder på att Trångsund delvis skiljer ut sig. Färre pojkar – relativt sett – skattar sina möjligheter i skola och på fritiden som sämre. I Vårby är det också färre pojkar som skattar sin fritid som sämre. Dessa fall kan möjligtvis bli ”goda exempel” om man närmare skulle ge sig in på att minska andelen pojkar som upplever sig ha mindre möjligheter i skola och på fritiden.

När vi går över till att diskutera skillnaden mellan olika boendeområden bland flickor är det viktigt att notera att jag valt att använda Stuvsta (med flest antal svaranden, det område som har högst status) som bas för analysen. Det är också viktigt att notera att de resultat som kommer att diskuteras är skillnader efter att hänsyn tagits till inverkan från andra bakgrundsvariabler och att skillnaden främst handlar om andelen som uppger att de har bättre möjligheter. Olika skillnaderna skall alltså inte återkopplas till olikheter när det gäller familjesituation, socioekonomisk respektive svensk/utländsk bakgrund, betyg eller hur nöjd man är med sin fritidssituation. Resultaten fångar alltså upp betydelsen av områdets speciella karaktär, inkluderande de insatser som görs för skola och fritidsverksamhet.

Med utgångspunkt från områdenas sociala karaktär skulle man kunna förvänta sig att det är i Stuvsta vi hittar den högsta andelen flickor som tycker sig ha bättre möjligheter. Så är det dock inte, tvärtom kommer Stuvsta tillsammans med Flemingsberg, Trångsund och annan del av Huddinge längst ned i listan om man ser till hur flickor upplever sina möjligheter. Övriga boendeområden avviker i mer eller mindre grad främst genom att fler flickor tycker sig ha bättre möjligheter (i viss utsträckning färre som tycker sig ha sämre möjligheter). Redan här kan man alltså notera att skillnaderna mellan beroendeområden inte följer ett mönster kopplat till områdenas status. Närmast efter dessa kommer Skogås (fler tycker sig ha bättre möjligheter i skolan) och Segeltorp (fler anger bättre möjligheter i skola och på fritid). Vårby tillsammans med elever från en annan kommun kan ses som en tredje grupp – fler tycker att de har bättre möjligheter i alla fyra avseende men detta dämpas till en del ned av att det i Vårby också är fler som tycker sig ha sämre möjligheter i skolan och att det bland eleverna från en annan kommun är fler som tycker de har sämre möjligheter i livet. Det område där situationen framstår som bäst för flickorna är Sjödalen, flest tycker att de har bättre möjligheter i alla fyra avseenden och färre tycker de har sämre möjligheter när det gäller fritid och livschanser²⁴.

Könsskillnader i ett bredare perspektiv

Redan i början konstaterade vi att det fanns en mycket tydlig könsskillnad, flickor tycker i genomsnitt att de har mindre möjligheter än pojkar både när det gäller skola, fritid och livet i sin helhet. Detta gäller också om vi ser till extremgrupperna – pessimist eller optimist – 70 % fler bland pojkarna är optimister. Ser vi till olika bakgrundsvariablers påverkan är dessa i stor utsträckning likartade för pojkar och flickor, vilket pekar mot att det är könsskillnaderna i likartade inom olika grupper och generella. En intressant avvikelse finns dock. Som redan påpekats får påverkan från bostadsområdet lite pojkarnas ställningstagande i alla de olika avseenden, medan detta har en klar påverkan bland tjejer. Det finns något i bostadsområdet som inte kan kopplas till familjesituation, socioekonomisk respektive svensk/utländsk

²⁴ I figurerna B.1-4 i bilagan presenteras andelen som tycker sig ha sämre respektive bättre chanser i skolan, på fritiden och i livet i sin helhet samt andel pessimistlar respektive optimistlar uppdelat efter kön och bostadsområde.

bakgrund, betyg eller fritidssituation som påverkar flickornas ställningstagande. En rimlig utgångspunkt är att det handlar om olikheter när det gäller synen på kön och könsroller.

Koppling till hälsa och livskvalitet

För att få en bild vilken inverkan upplevelse av sina möjligheter kan ha på deras levnadsförhållanden studeras hur dessa kopplas samman med elevernas skattningar av sin hälsa och livskvalitet. I enkäterna ingår två mått som på olika sätt kan sägas beskriva ungdomarnas hälsosituation – hur de skattar sin hälsa (självskattad hälsa) och hur ofta de säger sig ha (psykiska) besvär av olika slag. Det senare kan ses som en indikation på ett slags psykisk hälsa/välbefinnande. Vid sidan av detta har eleverna också fått skatta sin livskvalitet på en tiogradig skala från 1 (mycket dålig) till 10 (mycket bra).

Resultaten visar att det finns mycket tydliga kopplingar mellan hur man bedömer sina möjligheter i olika avseenden och hur man skattar sin hälsa och sin livskvalitet. Bättre möjligheter i olika avseenden kopplas till bättre hälsa, färre besvär och högre livskvalitet. I motsats upplever de som tycker sig ha sämre möjligheter sämre hälsa och livskvalitet och redovisar högre förekomst av besvär.

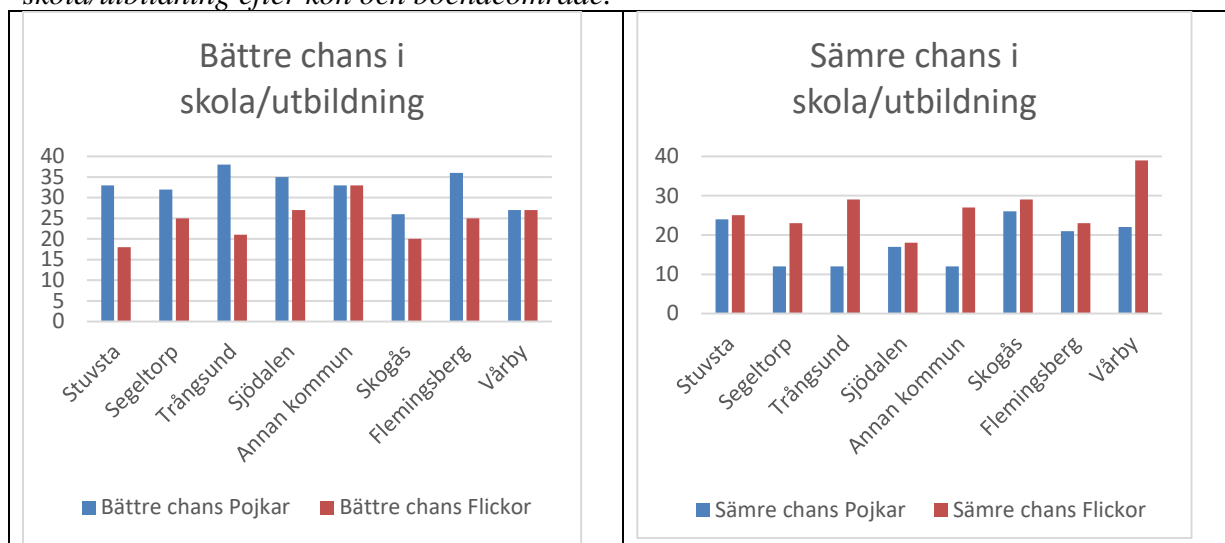
Här är det omöjligt att avgöra vad som kan ses som det grundläggande. Det kan vara så att upplevelsen av att ha sämre möjligheter också innebär att man inte känner sig frisk och tycker att man har lägre livskvalitet (eller motsatsen för dem som tycker sig ha bättre möjligheter). Men det kan också tänkas att sämre hälsa och livskvalitet är en grund för att tycka sig ha mindre möjligheter. Nu är det givetvis viktigt att komma ihåg att det i de flesta fall – då ungdomarna anger sämre hälsa – inte handlar om (i varje fall fysiska) handikapp. Vi vet inte hur många som har det – det finns ingen fråga om detta i enkäten – men rimligen handlar det här endast om ett fåtal ungdomar.

Referenser

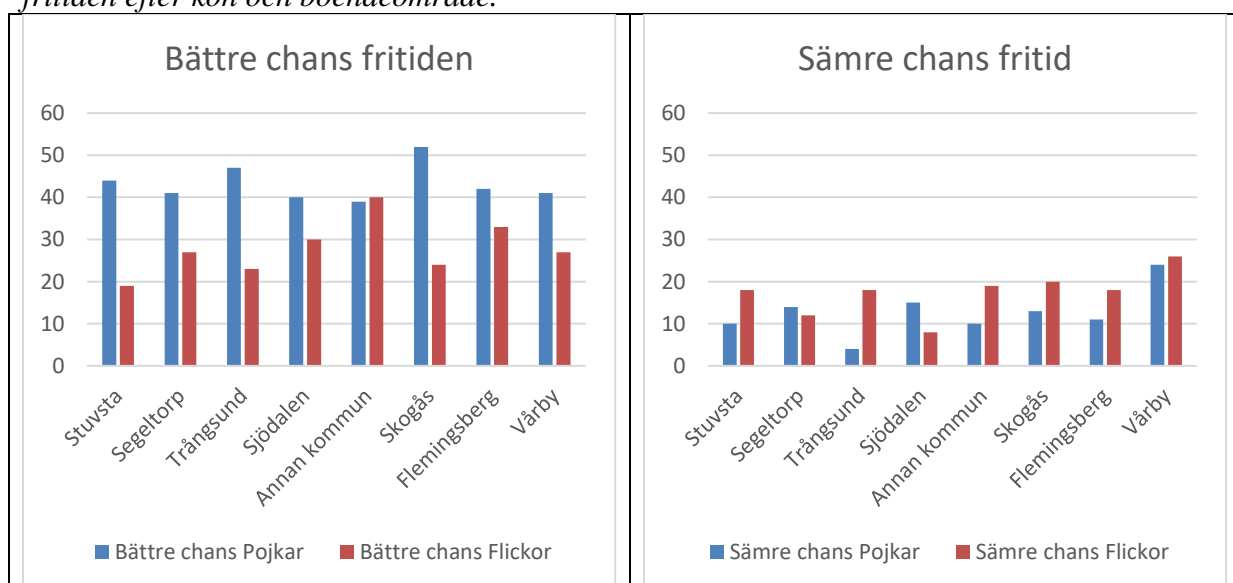
- Blomdahl U, Elofsson S (2006).** *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö.* Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete, Stockholms stad: Idrottsförvaltningen, forskningsenheten.
- Currie C, Molcho M, Boyee W, Holstein B, Torsheim T, Richter M. (008).** *Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale.* Social Science & Medicine 66 (2008).
- Gamberale F, Sconfienza C, Hagström T. (1996).** *Värderingar och förhållningssätt till arbete bland ungdomar i Sverige. En kartläggning av ett representativt urval.* Arbetslivsinstitutet: Arbete och hälsa, rapport 1996:19.
- Larsson, 2008.** *Ungdomar och idrotten. Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer.* Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- Nilsson P, (1998).** *Fritid i skilda världar.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- SOU 1994:73.** *Ungdomars välfärd och värderingar.* Stockholm.
- Tåhlin, M (1985).** *Fritiden i välfärden. Svenska folkets fritids- och kulturvanor.* Riksförbundet Sveriges fritids- och hemgårdar.
- Tåhlin, M (1987).** *Arbetets värde och kostnader. En studie av lönearbetets värde och kostnader.* Insitutionen försocial forskning vi Stockholms universitet.
- Ungdomsstyrelsen (1998).** *NY TID NYA TANKAR. Ungdomars värderingar och framtidstro.* Ungdomsstyrelsen: utredning 10.
- Ungdomsstyrelsen (2011).** *När, var, hur om ungas kultur – en analys av ungas kulturutövande på fritiden.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/nar-var-hur-om-ungas-kultur.pdf.
- Ungdomsstyrelsen (2013).** *Unga med attityd.*
http://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/publikation-unga-med-attityd2013.pdf.
- Weber M. (1980).** *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins grund.* Argos

Bilaga

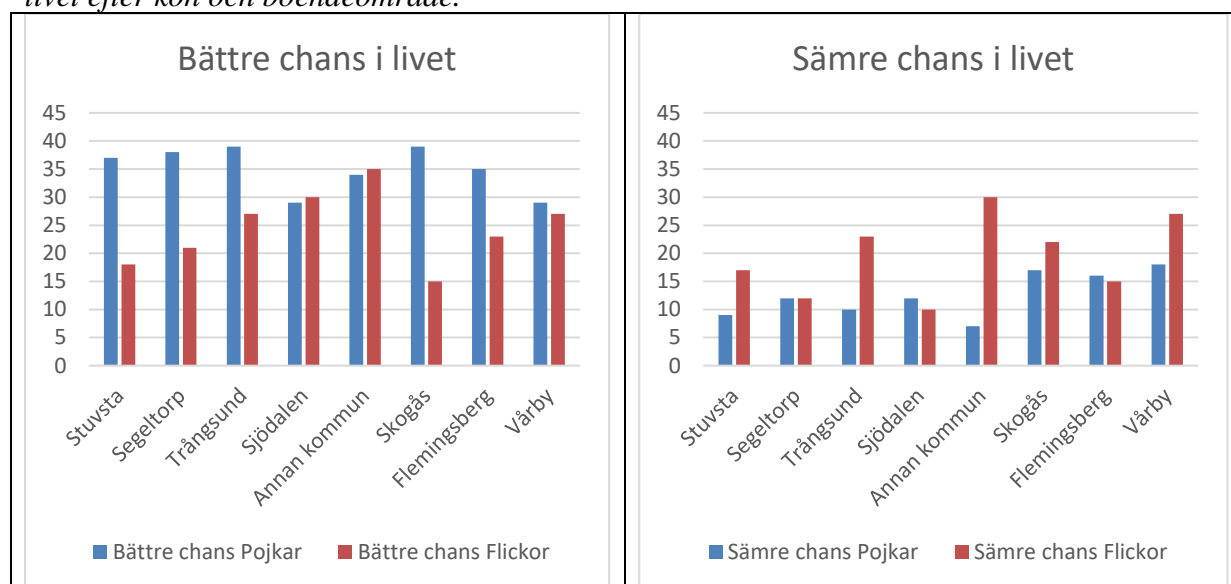
Figur B.1. Andel (%) som uppger att de har bättre respektive sämre möjligheter än andra i skola/utbildning efter kön och boendeområde.

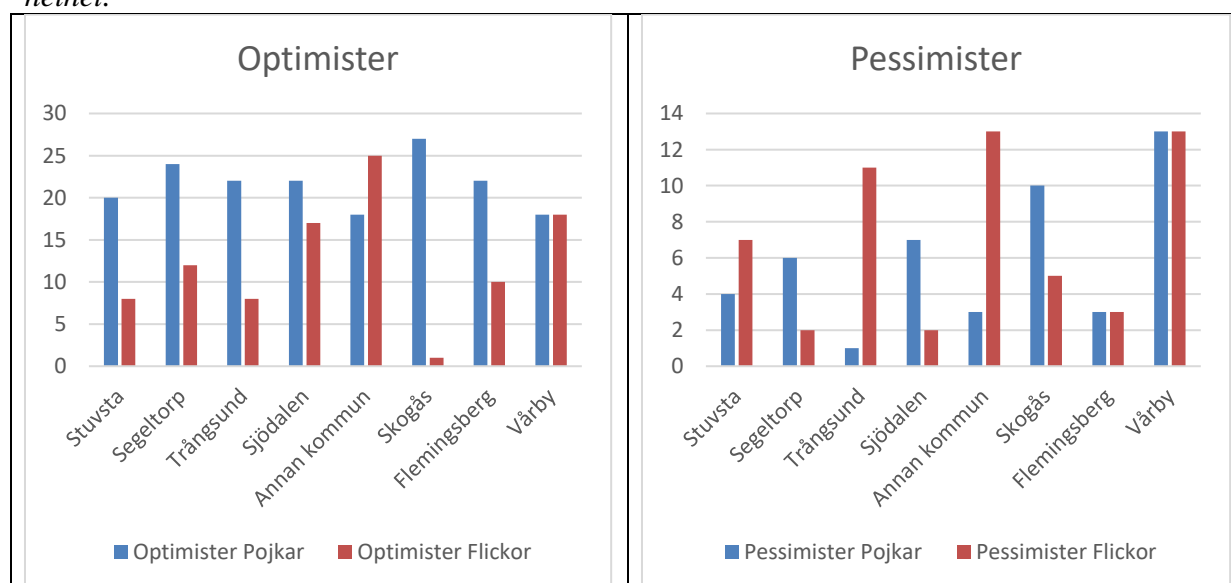
Figur B.2. Andel (%) som uppger att de har bättre respektive sämre möjligheter än andra på fritiden efter kön och boendeområde.

Figur B.3. Andel (%) som uppger att de har bättre respektive sämre möjligheter än andra i livet efter kön och boendeområde.

Figur B.4. Andel (%) optimister respektive pessimister efter kön och boendeområde. Optimist=Bättre möjlighet än andra både i skola/utbildning, på fritiden och i livet i sin helhet. Pessimist=Sämre möjlighet än andra både i skola/utbildning, på fritiden och i livet i sin helhet.

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil

Falkenbergs kommun
Haninge kommun
Helsingborgs stad
Huddinge kommun
Jönköpings kommun
Kalmar kommun
Lidingö stad
Linköpings kommun
Malmö stad
Nacka kommun
Norrköpings kommun
Stockholms stad
Sävsjö kommun
Täby kommun
Vallentuna kommun
Värmdö kommun

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil inom särskolan

Haninge kommun
Huddinge kommun
Jönköpings kommun
Kalmar kommun
Stockholms stad
Tyresö kommun